Duurzaamheidsvisie

Neder-Betuwe 2016-2020

Participatie in duurzaamheid

Status Concept rapport t.b.v. gemeenteraad

Datum 22 juli 2015

Documenttitel	Duurzaamheidsvisie Neder-Betuwe 2016-2020
Verkorte documenttitel	Duurzaamheidsvisie
Status	Concept rapport
Datum	22 juli 2015
Projectnaam	Nota Duurzaamheid
Projectnummer	
Opdrachtgever	Gemeente Neder-Betuwe
Referentie	P.F. van den Berg

Auteur(s)

Emmy van Brakel

Anton Kiewiet

Jurgen Tielbeke

Peter Smit

Peter van den Berg

INHOUDSOPGAVE

1 INLEIDING **6**

2. VISIE EN STRATEGIE **8**

DEFINITIE DUURZAAMHEID 8
ROL VAN DE GEMEENTE 8
PARTICIPATIE IN DUURZAAMHEID 9

3 ENERGIE EN KLIMAAT **10**

3.1 INLEIDING 10
3.2 HUIDIGE SITUATIE EN KADER 10
3.3 AMBITIES 12
3.4 DOELSTELLINGEN 13
3.5 ACTIES 14

4. AFVAL EN GRONDSTOFFEN **16**

4.1 INLEIDING 16
4.2 HUIDIGE SITUATIE 16
4.3 KADER 17
4.4 AMBITIES 17
4.5 DOELSTELLINGEN 18
4.6 ACTIES 18

5. GROEN EN WATER **20**

5.1 INLEIDING 20
5.2 HUIDIGE SITUATIE EN KADER 20
5.3 AMBITIES 21
5.4 DOELSTELLINGEN 21
5.5 ACTIES 22

6 DUURZAAM ONDERNEMEN **23**

6.1 INLEIDING 23
6.2 HUIDIGE SITUATIE EN KADER 23
6.3 AMBITIES 24
6.4 DOELSTELLINGEN 24
6.5 ACTIES 24

7. SOCIALE DUURZAAMHEID **27**

7.1 INLEIDING 27
7.2 HUIDIGE SITUATIE EN KADER 28
7.3 AMBITIES 29
7.4 DOELSTELLINGEN 29
7.5 ACTIES 30

8. UITVOERINGSPROGRAMMA **32**

BIJLAGE 1 VERANTWOORDING DUURZAAMHEIDSPROGRAMMA 2010-2013 ..... **36**

BIJLAGE 2 VERSLAG INFORMATIEAVOND NOTA DUURZAAMHEID NEDER-BETUWE 10 JUNI **40**

SAMENVATTING

Met het aflopen van de duurzaamheidsnota 2010-2014 is vorm gegeven aan de totstandkoming van een nieuwe duurzaamheidsvisie tot 2020. Belangrijke imput voor deze visie is het bestuurlijke coalitie akkoord geweest. Vooraf zijn de ambities vastgesteld en kaders aangegeven door de gemeenteraad. Door invulling van een inwonersavond hebben burgers en stakeholders initiatieven kunnen inbrengen voor het uitvoeringsprogramma. Hiermee is geprobeerd om zoveel mogelijk partners te laten participeren waarmee meteen het karakter van dit visiedocument is geschetst. Met daarnaast een grote verscheidenheid aan initiatieven en projecten op Groen, Water, Ondernemerschap, Klimaat, Afval en Grondstof en tot slot een Sociale en maatschappelijke paragraaf, is het een integrale visie geworden.

Met de betrokkenheid van inwoners, maatschappelijke instellingen, dorpstafels en verenigingen bij de totstandkoming en in een later stadium bij de planuitvoering, is het een visie door en voor onze burgers geworden met een hoog ambitieniveau.

1 Inleiding

Aanleiding
In het coalitieprogramma 2014-2018 'Samenwerken aan een vitale samenleving' van het college van Burgemeester en Wethouders van de gemeente Neder-Betuwe is duurzaamheid een belangrijk thema. Het coalitieprogramma vormt daarmee een belangrijke aanleiding voor deze duurzaamheidsvisie. De visie heeft als ondertitel 'Participatie in duurzaamheid' gekregen omdat dit optimaal aansluit bij de opgaven die in het coalitieprogramma genoemd staan en ook het proces van de totstandkoming van deze nota kenmerkt.

Proces
Er is een keuze gemaakt om in de duurzaamheidsvisie vijf thema's uit te werken: Energie en klimaat, Afval en grondstoffen, Groen en water, Duurzaam ondernemen en Sociale duurzaamheid. Met name de keuze voor het laatste thema geeft aan dat het college en de raad expliciet kiezen om bewoners, ondernemers en maatschappelijke organisaties een rol te geven in het duurzaamheidsbeleid van de gemeente en de kans te geven daar een eigen bijdrage aan te leveren.

Op 24 maart 2015 heeft er een raadsinformatiebijeenkomst plaatsgevonden waarbij de raad door middel van een workshop ambities voor de vijf thema's heeft geformuleerd. Deze ambities zijn, samen met de ambities van het college, als basis gebruikt voor de ambities in de duurzaamheidsvisie. Op deze bijeenkomst werd de wens geuit om ook bewoners, ondernemers en maatschappelijke organisaties uit te nodigen hun bijdrage aan het plan te leveren. Dit vormde de belangrijkste aanleiding om een informatiebijeenkomst voor bewoners, ondernemers en maatschappelijke organisaties te organiseren. Deze bijeenkomst heeft op 10 juni 2015 plaatsgevonden. De bijeenkomst heeft een grote verscheidenheid aan ideeën en acties opgeleverd. Veel van deze ideeën en acties zijn gebruikt als input voor de inhoud van de duurzaamheidsvisie.

Dynamisch plan
Met de vaststelling van dit visiedocument komt het proces van participatie in het duurzaamheidsbeleid echter niet ten einde. Een flink aantal van de voorgenomen acties moet nog verder worden uitgewerkt en om de gewenste cultuuromslag in het milieubeleid te realiseren zullen nog vele nieuwe initiatieven en acties nodig zijn. De gemeente Neder-Betuwe blijft daarom gedurende de looptijd van deze visie openstaan voor nieuwe duurzaamheidsinitiatieven en is bereid deze te faciliteren en zo mogelijk te ondersteunen.

Er is voor gekozen om niet alle acties die in dit plan staan in het uitvoeringsprogramma op te nemen maar alleen de ´grotere´ acties die projectmatig worden opgepakt. Na een periode van twee jaar wordt het uitvoeringsprogramma van deze visie geëvalueerd, aangepast en waar nodig aangevuld. Behalve

conclusies vanuit een tweejaarlijkse evaluatie kunnen ook ingrijpende wijzigingen in relevante wet- en regelgeving aanleiding zijn voor aanpassing.

Gemeentelijke duurzaamheidsindex
In de duurzaamheidsvisie is bij elke thema gebruik gemaakt van gegevens van de Gemeentelijke Duurzaamheidsindex (GDI 2.0). De GDI maakt per thema duidelijk hoe een gemeente ten opzichte van andere gemeenten er voor staat. In onderstaande geeft de blauwe tekening de score voor de gemeente Neder-Betuwe in vergelijking tot de gemiddelde scores weer van de Nederlandse gemeenten (rode lijn).

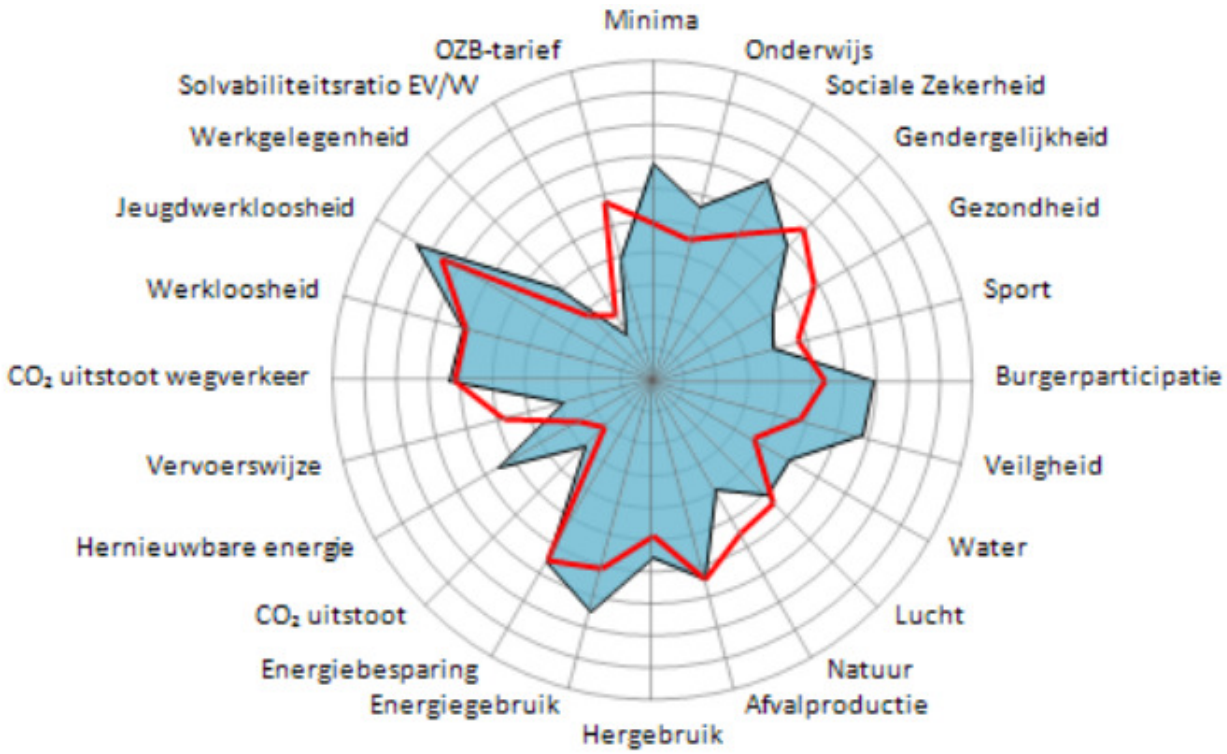

© 2015 Stichting Duurzame Samenleving

Uit dit beeld komt naar voren dat Neder-Betuwe het op een aantal punten goed doet zoals minima, onderwijs, veiligheid en sociale zekerheid maar ook op gebied van hernieuwbare energie en energieverbruik. Op gebied van sport en gezondheid scoren we iets minder.

2. Visie en strategie

Duurzaamheid staat nationaal en internationaal nog steeds hoog op de agenda. In het kader van het Energieakkoord zijn in 2013 afspraken gemaakt over energiebesparing, schone technologie en klimaatbeleid. Recent zijn door de G7 afspraken gemaakt dat de klimaatverandering zich moet beperken tot een opwarming van maximaal 2 graden. Duurzaamheid heeft echter niet alleen betrekking op energie en klimaat, ook aspecten van welzijn van de mens rekenen wij tot duurzaamheid.

Definitie duurzaamheid

"Duurzame ontwikkeling *is ontwikkeling die aansluit op de behoeften van het heden zonder het vermogen van toekomstige generaties om in hun eigen behoeften te voorzien in gevaar te brengen"* aldus de definitie van de VN-commissie Brundtland uit 1987.

Voor Neder-Betuwe vertalen we dit naar:

Een duurzame samenleving is een samenleving waarin:

- *ieder kan voorzien in zijn of haar behoeften,*
- *die zorgdraagt dat ook toekomstige generaties in hun behoeften kunnen voorzien,*
- *waarbij ieder de mogelijkheid heeft om zich in vrijheid te ontwikkelen, binnen een stabiele samenleving, in harmonie met zijn of haar omgeving.*

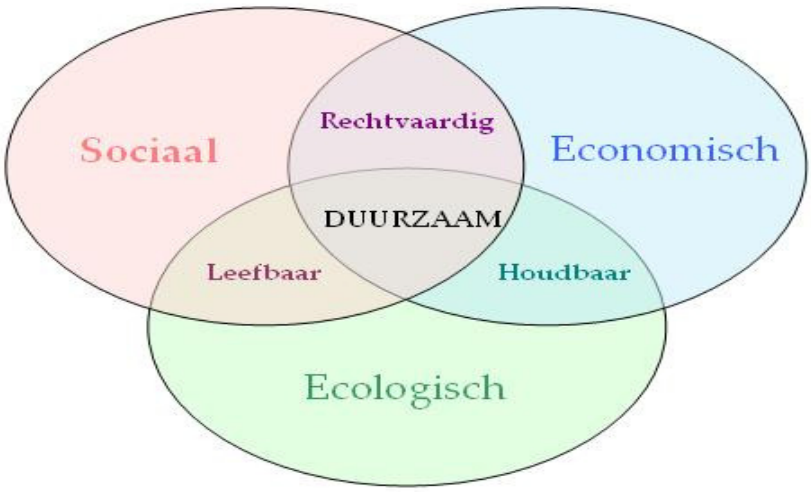

De visie op duurzaamheid uit de Nota duurzaamheid 2010 (zie kader) sluit hier goed op aan en is nog steeds actueel.

In het kader van goed rentmeesterschap, gaan we als gemeente zuinig en zorgvuldig om met mensen, middelen en milieu. Zo proberen we een gezonde, veilige en schone leefomgeving te creëren, niet alleen voor de huidige inwoners van onze gemeente, maar ook voor toekomstige generaties.

Rol van de gemeente

De gemeente geeft zelf het goede voorbeeld, onder meer door een duurzaam inkoopbeleid en energiezuinige gebouwen. Duurzaamheid is voor alle beleidsterreinen van belang. Daar waar de gemeente een rol vervult zal duurzaamheid als criterium overal en altijd meegewogen worden.

Investeren in het fysieke milieu gaat zoveel als mogelijk samen met het stimuleren van de regionale economie.
De rol van de gemeente bij duurzaamheidsinitiatieven is vooral die van regisseur en facilitator. Dat kan allerlei vormen aannemen, zoals:

- partijen bij elkaar brengen;
- prioriteiten stellen;
- randvoorwaarden scheppen;
- samenwerking tussen bedrijfsleven, instellingen, burgers en overheden stimuleren;
- het ter beschikking stellen van een vergaderruimte;
- het ter beschikking stellen van (technische, financiële en andere) expertise;
- ruimte bieden in eigen media voor communicatie door het initiatief;
- hulp bieden bij het leggen van contacten met andere initiatieven en kennisdragers.

Waar het initiatief een link heeft met de taken van de gemeente, zal de rol van gemeente actiever zijn: trekker, participant of financier. Dit zal per initiatief worden afgewogen.

Participatie in duurzaamheid

Duurzaamheid is geen modeverschijnsel. Duurzaamheid raakt ons allen en vraagt dus actie van ons allen. Een cultuuromslag ten aanzien van milieubeleid is noodzakelijk. En dit kan niet worden gerealiseerd zonder bewoners, ondernemers en maatschappelijke organisaties hierbij te betrekken. Bewoners, ondernemers en maatschappelijke organisaties zijn van harte uitgenodigd mee te denken in het ontwikkelen van duurzaamheidsbeleid en hun steentje bij te dragen aan de uitvoering daarvan. Ook na de vaststelling van dit plan zal er ruimte zijn om nieuwe ideeën aan te dragen en samenwerking met de gemeente te zoeken bij het uitvoeren van deze ideeën.

3 Energie en Klimaat

3.1 Inleiding

Het thema Energie en Klimaat is een centraal onderdeel van de duurzaamheidsvisie. Gemeente Neder-Betuwe wil energiebesparing en het opwekken van hernieuwbare energie zoveel mogelijk stimuleren. Hiervoor is in de afgelopen jaren een actief en tevens succesvol energie- en klimaatbeleid gevoerd. We willen de ingezette aanpak de komende jaren continueren en onze doelstellingen voor energiebesparing en duurzame energie opwekking verder uitbreiden. Het uiteindelijke streven is om in 2050 een energie neutrale gemeente te zijn. Belangrijkste redenen hiervoor zijn de klimaatverandering, als gevolg van het alsmaar toenemende gebruik van fossiele brandstoffen (zoals olie, kolen en gas), de voorzieningszekerheid en de betaalbaarheid van energie.

De ambitie voor de komende jaren is om samenwerking met maatschappelijke partners te zoeken en initiatieven vanuit de maatschappij aan te wakkeren en te stimuleren. We gaan op zoek naar de behoefte in de gemeenschap en naar externe partners die de duurzaamheidsdoelen van de gemeente willen realiseren. Daar waar inwoners, bedrijven en instellingen zelf de handen uit de mouwen willen steken met duurzaamheid leveren we ondersteuning. We willen gebruik maken van de creativiteit en het ondernemend vermogen van de samenleving. Het levert namelijk een positieve tendens op voor de kwaliteit van onze leefomgeving, onze (lokale) economie en het kan bijdragen aan een aangename, betaalbare en gezonde omgeving en het ontstaan van maatschappelijke initiatieven.

3.2 Huidige situatie en kader

Er is in de afgelopen jaren vanuit de gemeente stevig gewerkt aan duurzaamheid, waarbij de focus vooral lag op energiebesparing en duurzame energie opwekking. In het duurzaamheidsprogramma 2010 -2014 is veel aandacht gegeven aan duurzaam bouwen en ontwikkelen, het plaatsen van zonnepanelen, en communicatie over duurzaamheid richting inwoners en bedrijven. Met name in de bestaande bouw is nog veel energiewinst te halen.

Rondom het thema energiebesparing en duurzame energievoorziening zijn in de periode 2010-2014 verschillende activiteiten en projecten uitgevoerd. Zo heeft bijvoorbeeld een regionale actie voor collectieve inkoop van zonnepanelen (2012) ertoe geleid dat er 50 zonnestroominstallaties in Neder-Betuwe zijn geïnstalleerd. Ook zijn er succesvol zonnepanelen geplaatst op het gemeentehuis en twee brandweerkazernes. Via crowdfunding zijn drie gemeentelijke sporthallen voorzien van LED verlichting en zonnepaneelsystemen. Bij één wordt zelfs meer opgewekt dan verbruikt, het restant wordt ingezet ten behoeve van goedkoop elektrisch laden voor inwoners. De gemeente heeft ruim 100 agrariërs aangeschreven voor de subsidieregeling asbestsanering en zonnepanelen. Dat heeft geleid tot meerdere bedrijf scans. Ook is een gemeentelijk plan zonnepanelen voor scholen uitgevoerd waarbij op drie scholen zonnepanelen zijn geïnstalleerd. De gemeente streeft ernaar om ook in de toekomst meer projecten van de grond te krijgen met behulp van crowdfunding. Ook in het gemeentehuis wordt een energieslag gemaakt door plaatsing van Led verlichting en wordt de rest van het dakoppervlak met behulp van crowdfunding vol gelegd met zonnepanelen. Op andere gemeentelijke en openbare gebouwen loopt momenteel nog onderzoek voor verduurzaming.
Naast zonnepanelen en LED verlichting hebben meer dan 450 huishoudens gebruik gemaakt van de provinciale subsidieregeling Woningisolatie. De gemeente probeert ook het gedrag van inwoners te verduurzamen middels communicatie. Driemaandelijkse verschijnt het Neder-Betuwe Magazine waar een vaste duurzaamheidsrubriek is te vinden met tips en duurzame ontwikkelingen. Voor informatie over duurzaamheid kan men terecht bij het duurzaamheidsloket van de gemeente. Via het NME (Natuur en Milieu Educatie) willen we –waar nodig- een bewustwordingsproces bij jongeren met betrekking tot duurzaamheid bewerkstelligen.

Op het gebied van duurzame mobiliteit heeft de gemeente drie elektrische laadpalen voor auto's geplaatst in drie kernen. Het plan is om dit verder uit te bouwen. Hiervoor zijn inmiddels drie laadpalen aangeschaft. In het buitengebied is tot nu toe één laadpaal geplaatst voor fietsen waarbij direct gebruik wordt gemaakt van stroom van zonnepanelen.

In een convenant met de SWB is duurzaamheid opgenomen. In 2014 is een project gestart waarbij ruim honderd huurwoningen energetisch zijn verbeterd van label G naar B. Ook een aantal tussenliggende koopwoningen hebben hieraan deelgenomen met medewerking van de gemeente.

Al deze initiatieven hebben er toe bijgedragen dat Neder-Betuwe bovengemiddeld scoort op de GDI indicatoren "Energiegebruik", "Energiebesparing", "CO2 uitstoot" en "Hernieuwbare Energie", zie onderstaande tabel.

GDI indicator	Score Neder-Betuwe	Score Landelijk
Energiegebruik	7,5	6,1
Energiebesparing	6,6	6,5
CO2 uitstoot	2,9	2,1
Hernieuwbare Energie	5,5	2,6

Tabel 1: GDI Indicatoren behorende bij het thema "Energie en Klimaat"

Kader
Op verschillende beleidsniveaus zijn in de aflopen jaren diverse energie- en klimaatafspraken gemaakt. Hieronder een indruk van enkele beleidsafspraken die het kader vormen voor onze visie.

Internationaal

- *Kyoto protocol, 1997*: Internationale afspraken tussen 55 industrielanden over het verminderen van broeikasgassen. Nederland heeft deze doelen vertaald naar eigen doelstellingen: 2% energiebesparing per jaar, 20% duurzame energie in 2020 en een 30% reductie van de broeikasgassen in 2020.
- *Klimaatafspraken Kopenhagen, 2009:* Internationale afspraken om de temperatuurstijging als gevolg van de uitstoot van broeikasgassen beneden de 2 graden te houden.

Nationaal

- *SER Energieakkoord voor duurzame groei, 1993*. Met dit akkoord is er voor het eerst in Nederland een integrale aanpak voor de energievoorziening met een brede maatschappelijke consensus; 40 koepelorganisaties hebben zich met de overheid gecommitteerd aan een groot aantal afspraken over energiebesparing, schone technologie en klimaatbeleid. Het akkoord moet leiden tot een betaalbare en schone energievoorziening, werkgelegenheid en bredere kansen voor Nederland op schone technologiemarkten; Het akkoord bevat negen hoofdlijnen, die moeten resulteren in een klimaatneutrale energievoorziening in 2050. Voor de energietransitie zijn de volgende belangrijke doelstellingen geformuleerd: 14% hernieuwbare energie in 2020 (nu 4,9%) en een besparing van het energieverbruik met gemiddeld 1,5% per jaar. Naar aanleiding van een door Urgenda aangespannen rechtszaak heeft de rechter recent bepaald dat deze doelstellingen onvoldoende zijn om de afspraak die in VN verband zijn gemaakt, om in 2020 25-40% CO2 emissie te beperken, na te komen.

Provinciaal

- *Het Gelders Energieakkoord*. Als het gaat om duurzaamheid is Gelderland een van de meest actieve provincies in Nederland. Een groot aantal partijen, waaronder 35 gemeenten, 3 waterschappen, 7 omgevingsdiensten, diverse koepels uit het bedrijfsleven, 11 huurdersverenigingen en vrijwel alle Gelderse energie coöperaties tekenden op 17 maart 2015 het Gelders Energieakkoord. Daarmee bevestigen en versterken zij de afspraken die zijn vastgelegd in het bovengenoemde SER Energieakkoord.
  De ondertekenaars van het akkoord committeren zich aan een pakket maatregelen om de provincie te verduurzamen. Het akkoord bevat onder meer de volgende ambities:

- De komende jaren bereiden we ons voor op een klimaat neutrale Provincie, uiterlijk in 2050;
- In 2020 wordt in 100.000 woningen in Gelderland duurzaam energie opgewekt;
- En hebben 240.000 huurwoningen (gemiddeld) energielabel B;
- Bedrijfsleven en overheden investeren intensief in de uitvoering van de wet milieubeheer;
- De investeringen leiden tot 1800 voltijdsbanen , vooral in duurzaam bouwen en renoveren;
- Bij investeringen in windenergie wordt burgerorganisaties betrokken om het rendement vooral in te zetten ten bate van burgers en hun organisaties;
- Zonne-energie groeit met meer dan 150 MW;
- De Gelderse energie coöperaties krijgen de steun die nodig is om te professionaliseren en daarmee versneld een grote klantenkring te bereiken;
- Er wordt breed geïnvesteerd in elektrisch vervoer, met o.a. de versterking van kenniscentra, onderzoek en ontwikkeling op dit vlak.

De gemeente heeft hierbij vooral een regisserende rol; partijen bij elkaar brengen, prioriteiten stellen, randvoorwaarden scheppen en samenwerking tussen bedrijfsleven, instellingen, burgers en overheden stimuleren. Ook wordt binnen het verband van de Regio Rivierenland de belangen, in het kader van de uitvoeringspijlers van het Gelders Energieakkoord van Neder-Betuwe en andere gemeenten, afgestemd.

3.3 Ambities

In het coalitieprogramma 2014-2018 heeft het college op het gebied van Energie & Klimaat de volgende ambities verwoord:

1. We stimuleren duurzame alternatieven voor de verwarming van gebouwen in de gemeente. Zo willen we dat de gemeente in haar eigen gebouwen gebruik maakt van energiebesparende maatregelen.
2. We bevorderen het gebruik van energiebesparende maatregelen bij nieuwbouw. Bij aanbestedingen en bestemmingsplannen nemen we dit als eis op voor zo ver de gemeente daartoe bevoegd is.

3. Lokale betrokkenheid van bewoners, ondernemers en andere betrokkenen voor hun eigen omgeving wordt gestimuleerd door hen zelf bij te laten dragen in de vormgeving en het onderhoud van hun omgeving.
4. Wij maken het huidige woningbestand energiezuiniger, bijvoorbeeld door in de prestatieafspraken met woningcorporatie(s) duurzaamheid als doel op te nemen en door optimaal gebruik te maken van subsidie programma's en te wijzen op energiebesparende maatregelen en woningisolatie.
5. Met publiekscampagnes wijzen we bewoners erop dat woningisolatie bijdraagt aan een schoner milieu, stookkosten bespaart en comfort verhoogt.
6. We stimuleren lokale initiatieven, bijvoorbeeld in de vorm van kleinschalige coöperatieve of gemeentelijke energiebedrijven voor decentrale duurzame energieopwekking.

3.4 Doelstellingen

- Gemeente Neder-Betuwe sluit zich aan bij de klimaatdoelen van het Kabinet voor 2020: 16% duurzame energieproductie, 30% emissiereductie broeikasgassen (ten opzichte van 1990) en 2% energiebesparing per jaar.
- Momenteel wordt al ruim 25 % van het eigen stroomverbruik in gemeentelijke gebouwen duurzaam opgewekt door middel van zonne-energie op de eigen daken. Als doelstelling voor 2020 willen we 50% van ons energieverbruik in het gemeentelijk vastgoed zelf opwekken.
- We willen duidelijk in beeld krijgen hoeveel het aandeel in verduurzaming van Neder-Betuwe momenteel bedraagt. Hiervoor zal monitoring gaan plaats vinden op het gebied van de eigen organisatie, huur- en particuliere woningen, bedrijven en mobiliteit.
- Het stimuleren en ondersteunen van lokale initiatieven voor de opwekking van duurzame energie. Hierbij kan het bijvoorbeeld gaan om kleinschalige coöperatieve of gemeentelijke energiebedrijven voor decentrale duurzame energieopwekking[1.]
- "*Duurzaamheid is voor alle beleidsterreinen van belang.*" Duurzaamheid wordt als toetsingscriterium zwaar meegewogen bij initiatieven waar duurzame energie wordt opgewekt.
- De energietransitie versnellen door zo nodig energieambassadeurs in te zetten.
- De gemeente geeft prioriteit aan handhaving van de energiebesparingsverplichting in de Wet milieubeheer. De Omgevingsdienst Rivierenland voert dit in opdracht van de gemeente uit.
- Energie besparen en duurzame energie opwekken door bedrijven, zie thema "Duurzaam Ondernemen".
- Organiseren van een nieuwe collectieve inkoopregeling voor zonnepanelen met behulp van een externe partij. Een mogelijkheid zou kunnen zijn dat we dit samen met buurgemeenten uitvoering geven.

[1] Initiatieven kunnen gebruik maken van de zogeheten 'postcoderoos' -regeling[1]. Deze regeling, voortgekomen uit het SER Energieakkoord (2013), is in 2014 geïntroduceerd om het mogelijk te maken om met een groep burgers collectief, lokaal, groene energie op te wekken. Momenteel wordt door het rijk gekeken of deze regeling aantrekkelijker gemaakt kan worden

- Kennis bundelen en gerichte advisering aan bewoners en ondernemers via het regionale Duurzaamheidsloket "Betuwe Bespaart". Gemeentelijk leveren we onze lokale input voor dit loket.
- Wanneer de huidige subsidieregeling voor Woningisolatie door de provincie Gelderland wordt voortgezet zal de gemeente deze uitvoeren en inwoners stimuleren hiervan gebruik te maken.

3.5 Acties

Onderstaand is uit de sessies met inwoners en gemeenteraad naar voren gekomen. Onderstaande acties komen deels terug in het gemeentelijke uitvoeringsprogramma.

- Het opzetten van een zonne-energiecoöperatie in samenwerking met IJsclub de Hoeken in IJzendoorn. De IJsclub heeft het idee om op het dak van het clubgebouw zonnepalen te leggen waarin de leden kunnen participeren. Eerste stap is het organiseren van een ledenvergadering voor de 1000 leden waar een 'expert' een toelichting verzorgt over de mogelijkheden. Initiatiefnemer/trekker: Voorzitter ijsclub.
- Het opzetten van Windcoöperatie Overhoek. Voor het windpark Overhoek is het idee dat één van de drie geplande molens coöperatief wordt en kan dienen als vliegwiel voor duurzame ontwikkeling in de gemeente. De initiatiefnemer/trekker zoekt in zijn netwerk twee mensen die zich hier voor in willen zetten en onderzoekt mogelijkheden voor samenwerking met het initiatief van de ijsclub de Hoeken.
- Deelname aan de SVN duurzaamheidslening. Het doel van deze regeling is het stimuleren van isolatiemaatregelen. De lening, bestemd voor particuliere woningeigenaren, kan € 2.500,-- tot maximaal € 25.000,-- bedragen. Op het huidige rentetarief wordt een korting van 3% door het SVN gegeven. Deelnemers betalen de lening in termijnen terug gedurende 10 tot 15 jaar. De gemeente bepaalt zelf welke maatregelen in aanmerking komen voor een lening. Voor deze regeling moet de gemeente een verordening opstellen. Belangrijk is dat deelnemers een afsluitprovisie van 2% op de lening moeten betalen. De gemeente betaalt jaarlijks 0,5% over 'schuldrest' (het totale bedrag aan uitstaande leningen).
- Het opzetten van een gemeente brede campagne onder inwoners (huur- en koopwoningen) voor collectieve aankoop en plaatsing van zonnepanelen ("Zonnig Sterk Neder-Betuwe"), in combinatie met inzet van de duurzaamheidslening. Het netwerk van actieve bewoners kan ter ondersteuning hiervoor worden ingezet. De campagne kan gecombineerd worden met een actie voor deelname aan een energiescan of maatwerkadvies voor woningeigenaren die willen investeren in een energiezuinig huis. Daarnaast worden bewoners tijdens de campagne geïnformeerd over bestaande isolatiesubsidie van de provincie Gelderland.
- Het opzetten van een netwerk van actieve bewoners ("energieambassadeurs") die duurzaam wonen onder hun medebewoners stimuleren. Deze bewoners kunnen allerlei activiteiten opzetten, denk aan bewonersbijeenkomsten, buurtborrels, duurzame markten etc. Hier komen allerlei bewonerscollectieven uit voort die gezamenlijk hun buurt of wijk willen verduurzamen.
- Het organiseren van het (lokale) aanbod door een consortium. In dit consortium komen lokale partijen bij elkaar die bewoners volledig kunnen ontzorgen, van advies tot aan de uitvoering. Het consortium wordt vervolgens gekoppeld aan de vraag vanuit de bewoners, zie actie over energieambassadeurs. Voor het consortium zijn we nog op zoek naar externe partners.

- Campagne zonne-energie op huurwoningen: het maken van afspraken met SWB over onder meer de toepassing van een leaseconcept zonnepanelen voor huurders.
- Verduurzamen van maatschappelijk vastgoed met inzet van zogeheten ESCO-constructies (Energy Service Company).

- Educatie. Jong geleerd is oud gedaan, geldt ook voor duurzame ontwikkeling. Enkele inwoners willen initiatief nemen om een plan te maken voor duurzame educatie op scholen. Wellicht kan duurzaamheid worden opgenomen in het vak techniek. In 2020 is dit vak verplicht in het basisonderwijs.
- Sportvoorzieningen, verenigingen, scholen en zorginstellingen verduurzamen door deel te nemen aan het concept Green Liz of Green Spread, waarbij de deelnemende partijen kunnen verduurzamen zonder voorinvestering. De kosten van maatregelen voor verduurzaming worden betaald via de besparing op de energielasten. De gemeente kan deze organisaties faciliteren door enerzijds een gratis energiescan aan te bieden en anderzijds lage rentende financiering mogelijk te maken (hetzij via de SVn regeling (Stimuleringsfonds Volkshuisvesting Nederlandse gemeenten), hetzij via een gemeentelijk duurzaamheidsfonds i.s.m. de SVn). Diverse Gelderse gemeenten hebben dit concept al 'geadopteerd'.
- Gemeentewerf asbestdak saneren en plaatsen zonnepanelen.
- Verder uitbouwen netwerk oplaadpunten voor elektrische auto's en fietsen.

Samen met Stichting Woningbeheer Betuwe hebben De Verduurzamers een optimaal plan ontwikkeld om 180 woningen in de Bomenwijk in Ochten te verduurzamen. Hierbij wordt rekening gehouden met de uitgangspunten, ambities, financiële mogelijkheden en planning van de opdrachtgever en betaalbare woonlasten voor huurders. Meer dan honderd woningen worden van Label G naar B gewijzigd door na isolatie. In de tweede fase wordt ook voorzien in het aanbrengen van zonnepanelen.

4. Afval en grondstoffen

4.1 Inleiding

Grondstoffen worden steeds schaarser. Om ook in de toekomst te kunnen blijven voorzien in onze behoefte is het van belang dat we zorgvuldig omgaan met grondstoffen. In verschillende industrieën is al sprake van knellende materiaalvraagstukken en gezien de economische ontwikkelingen is de verwachting dat deze problemen steeds groter worden. Duurzaamheid is daarom een kwestie van economische noodzaak; mens, milieu en economie zijn beter af als grondstoffen zo efficiënt mogelijk worden gebruikt en als er zo min mogelijk afval is. Gezamenlijk zullen we de juiste keuzes moeten maken om zoveel mogelijk het ontstaan van afval te voorkomen, het geproduceerde afval maximaal te scheiden en recyclen, en uiteindelijk daarmee het sluiten van grondstofketens te realiseren.

Een goed voorbeeld van de voordelen van hergebruik is goud. In goudmijnen moet één ton grond doorgespit worden voor 5 gram goud, terwijl uit een ton elektronisch afval 150 gram goud gehaald kan worden. Eickhout: “Afvalbergen bestaan dus niet alleen uit rotzooi, maar zijn ook de mijnen van de toekomst.

De toenemende schaarste van grondstoffen en het belang van een duurzame samenleving vraagt om een circulaire benadering van grondstoffen. Aangezien de zorgplicht voor de afvalinzameling bij de gemeente ligt, heeft zij ook automatisch de taak om er zorg voor te dragen dat de vrijgekomen afvalstoffen van de huishoudens weer zo hoogwaardig mogelijk terugvloeien in de productieketen. Het ultieme doel is dat er helemaal geen sprake meer is van afval, maar dat al het afval als grondstof weer wordt ingezet. Hooguit blijft een restfractie over waar geen betere toepassing voor is dan verbranding ten behoeve van energieopwekking.

Het Rijksprogramma van Afval naar Grondstof (VANG) uit 2014 stuurt aan op 75% afvalscheiding in 2020 en met als ultieme doel een afvalloze samenleving. Het programma geeft niet alleen een beleidsrichting, maar ondersteunt ook onder andere het stimuleren van afvalscheiding door bewoners.

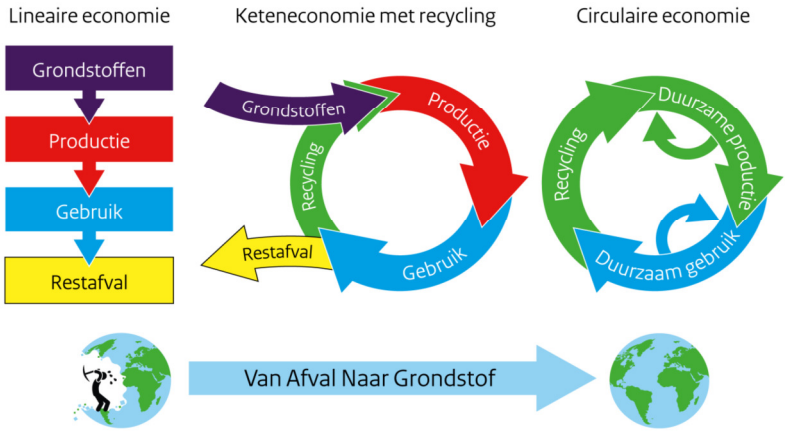

4.2 Huidige situatie

De gemeente Neder-Betuwe maakt deel uit van een gemeenschappelijke regeling binnen de regio Rivierenland met tien gemeenten die gezamenlijk één regionale afvalinzamelaar heeft, de AVRI die als afvalinzamelaar uitvoering geeft aan het landelijk beleid en vastgelegde doelstellingen. In 2014 is de AVRI regionaal gestart met een diftarvorm genaamd: “goed scheiden loont”. Inwoners betalen, naast een basisbedrag, voor elke keer dat ze de mini container met restafval aanbieden een bedrag. Uitgangspunt hierbij is geweest om na een aantal jaren van vruchteloze pogingen het regionale

scheidingspercentage omhoog te krijgen tot minimaal 65%, conform de landelijke doelstelling. Binnen één jaar is het de AVRI gelukt om het scheidingspercentage hiermee (ruim) boven de landelijke norm te brengen. Er zijn inmiddels al initiatieven gestart bij de AVRI om te onderzoeken hoe dit scheidingspercentage nog verder omhoog kan naar 75% in het kader van VANG beleid. Zwerfafval vormt daarbij geen onderdeel van de structurele AVRI activiteiten binnen onze gemeente.

GDI indicator	Score Neder-Betuwe	Score Landelijk
Afvalproductie	6,5	6,5
Hergebruik	5,6	4,9

4.3 Kader

Nederlands afvalbeleid

Gemeenten hebben een wettelijke zorgplicht voor het inzamelen van huishoudelijk afval. Zij hebben de plicht het huishoudelijk restafval en het (gescheiden aangeboden) gft-afval bij elk perceel in te zamelen. Daarnaast zijn zij verplicht een aantal droge afvalstromen, zoals papier en karton, glas, textiel, klein chemisch afval, elektr(on)ische apparaten en asbesthoudend afval, gescheiden in te zamelen. Kunststof verpakkingsafval is inmiddels toegevoegd aan deze lijst van apart in te zamelen afvalstromen. Voor grof huishoudelijk afval geldt een plicht tot inzameling bij elk perceel zonder minimale frequentie (op afroep) en de plicht om een brengvoorziening beschikbaar te stellen. Al deze verplichtingen zijn vastgelegd in de Wet milieubeheer (Wm). Een belangrijk nationaal beleidskader is het Landelijk Afvalbeleidsplan (LAP).
In 2009 is het tweede Landelijke afvalbeheerplan (LAP 2) opgesteld en in werking getreden dat geldig is tot en met 2015 en een doorkijk tot 2021 geeft. In het LAP 2 wordt aandacht gegeven aan onder andere afvalscheiding, inzameling, nuttige toepassing, storten en verbranding. Een ketengericht afvalbeleid is een ander belangrijk onderdeel. Inmiddels heeft het Rijk in 2014 een nieuw beleid ingezet onder de veelzeggende naam Van Afval Naar Grondstof (VANG).
In 2012 heeft het VNG een overeenkomst gesloten met het verpakkend bedrijfsleven, vertegenwoordigd in de stichting Nedvang. Een van de uitkomsten is dat alle gemeenten tot 2020 een subsidiebedrag ontvangen voor acties en projecten om zwerfafval op hun grondgebied te voorkomen, bestrijden en op te ruimen.

4.4 Ambities

Doelstellingen in het landelijk beleid worden ook lokaal gedragen. Tijdens thema avonden met de gemeenteraad en een bewonersavond is gebleken dat het aspect afvalstoffen en grondstoffen binnen duurzaamheid door veel deelnemers als belangrijk wordt beschouwd. Naast afvalscheiding werd door deelnemers ook gewezen op het thema zwerfafval waar in het kader van duurzaamheid nog veel winst te behalen valt.

- Het streven is een hoeveelheid restafval van 100 kg/per inwoner per jaar. Om dit te bereiken moet eerst DIFTAR worden ingevoerd en daarna het omgekeerd inzamelen; gescheiden afval thuis ophalen, restafval wegbrengen.
- De gemeente Neder-Betuwe heeft de ambitie om werk te maken van het sluiten van de grondstoffenketens. Inwoners, raadsleden en stakeholders zijn van mening dat ten aanzien van

afval op een ander manier moet worden gedacht: afval= grondstof. Een bewustwordingscampagne is nodig om dit te promoten.

- Neder-Betuwe wil naast een groene en duurzame ook vooral een schone gemeente zijn. Aanwezig zwerfafvalmoet daarom zoveel als mogelijk worden opgeruimd. Omdat dit onderwerp een groot irritatiepunt is en daarom breed draagvlak heeft, willen we hiervoor zoveel mogelijk verschillende groeperingen betrekken.

4.5 Doelstellingen

- Verbeteren van het afvalscheidingsgedrag van bewoners door in te zetten op de bewustwording van het concept afval = grondstof.
- Conform de (ambitieuze) landelijke doelstelling in 2020 scheiden van 75% van het restafval. Dit betekent een hoeveelheid restafval van 100 kg/per inwoner/per jaar.
- Afvalhout van de boomkwekers meer benutten.
- Het verder verminderen van zwerfafval in de gemeente door samenwerking met scholen, verenigingen en wijkteams.

4.6 Acties

Communicatiecampagne over de hergebruikmogelijkheden van het huishoudelijk afval. Hierbij wordt gebruik gemaakt van verschillende communicatiemiddelen en – kanalen en deze worden bovendien tegelijkertijd ingezet. Hierbij is het van belang om nadruk te leggen op de invloed die bewoners uit kunnen oefenen op zowel de eigen portemonnee als een beter milieu.

Onderzoek naar invoering omgekeerd inzamelen
Inzameling vindt regionaal plaats. Voor verdere uitwerking van de huidige inzamelmethode naar omgekeerd inzamelen moet draagvlak bestaan binnen de tien gemeenten. Neder-Betuwe neemt het initiatief om binnen de regio Rivierenland de AVRI te stimuleren een onderzoek uit te laten voeren naar het invoeren van omgekeerd inzamelen.

Onderzoek naar hergebruikmogelijkheden afvalhout kwekers
In nauwe samenwerking met de boomkwekers wordt een onderzoek geïnitieerd naar effectieve en kostenefficiënte logistiek voor nuttiger gebruik van het afvalhout van de kwekers.

Programma voor zwerfafval
In nauwe samenwerking met scholen, verenigingen en wijkteams, en andere partners opstellen van een programma om zwerfafval te beperken. De volgende ideeën worden hierin uitgewerkt:

- Gemeente-dekkende projecten opruimen zwerfafval
- betrekken buurtinitiatieven
- belonen inzamelen blikjes en petflesjes
- wedstrijd met prijs voor scholen en verenigingen
- inzet van afvalcoaches

Het programma wordt gefinancierd met subsidie van Nedvang.

5. Groen en Water

5.1 Inleiding

Groen en Water zijn twee thema's die onlosmakelijk verbonden zijn met duurzaamheid. Een duurzame samenleving uit zich in hoge natuurwaarden en een goede waterkwaliteit. Neder-Betuwe heeft een aantrekkelijk woon- en leefklimaat, een groen buitengebied en ligt tussen twee grote rivieren. We beschikken over actieve ondernemers, veel vrijwilligers en een uitgebreid verenigingsleven. Die kwaliteiten dragen er aan bij dat het aantrekkelijk is te wonen, werken en recreëren in de gemeente Neder-Betuwe.

Gemeenten worden in toenemende mate geconfronteerd worden met klimaatverandering. Temperatuurverschillen nemen toe en het regent vaker en harder. In combinatie met de toenemende verstedelijking, betekent dit dat hogere concentraties mensen worden blootgesteld aan de gevolgen van klimaatverandering. Dit stelt nieuwe eisen aan een duurzame inrichting van de openbare ruimte en vraagt ruimtelijke maatregelen om de gevolgen van klimaatverandering op te kunnen vangen klimaatadaptatie).
Er zijn steeds meer signalen dat het klimaat verandert. Voor de Rijn- en Waalstroomgebieden heeft dit zijn weerslag op rivierafvoeren. De verwachting is dat de Rijn en Waal, nu nog gecombineerde regen- en smeltwaterrivieren, meer zal gaan lijken op regenrivieren. Een regenrivier heeft hoge afvoeren in de winter en lage afvoeren in de zomer. Dit betekent dat vaker hogere waterstanden en overstromingen kunnen gaan voorkomen.

5.2 Huidige situatie en kader

GDI indicator	Score Neder-Betuwe	Score landelijk
Water	5,0	3,7
Lucht	5,1	5,4
Natuur	4,0	5,5

Uit de tabel blijkt dat Neder-Betuwe het op het gebied van water en lucht beter doet dan landelijk, de score voor natuur is lager dan landelijk.

De kwaliteiten van natuur en landschap in Neder-Betuwe en de mogelijkheden voor versterking zijn uitgebreid beschreven in het Landschapsontwikkelings-plan (LOP). In het Gemeentelijk Waterplan 2014-2018 staan de streefbeelden beschreven voor het oppervlaktewater in de gemeente. De essentie van het waterbeleid in de komende periode is: ruimte maken voor water. Dat kan door middel van het aanleggen van extra waterbergingen en tegengaan van dreigende 'verstening'. Daarbij wordt de combinatie met de ruimtelijke ontwikkeling in de gemeente gezocht.
Het beleid over het groenbeheer is weergegeven in 'Actualisatie Groenbeheerplan 2012-2017'. Het verwijderen van onkruid op verharding wordt momenteel uitgevoerd door middel van de zogenaamde selectspray methode. Dit volgens de huidige richtlijnen voor het duurzaam onkruidbeheer op verhardingen (dob-methode). De selectspray methode houdt in dat er gewerkt wordt met chemische bestrijdingsmiddelen maar wel zo beperkt mogelijk.

5.3 Ambities

In het coalitieprogramma 2014-2018 heeft het college op het gebied van groen meerdere ambities verwoord:

1. Openbaar groen in de gemeente moet de uitstraling van het Europees laanboomcentrum vertolken.
2. Meer aandacht voor groenonderhoud van perken, groenstroken, maar ook trottoirs.
3. We beheren de openbare ruimte bij voorkeur natuurlijk en ecologisch door onder andere ecologisch bermbeheer, variatie in beplanting van perkjes en groenstroken en een gematigd kapbeleid. Bescherming van de biodiversiteit is hierbij belangrijk.
4. Onomkeerbare gevolgen voor het milieu worden vermeden. Dit betreft met name onze zorg voor de biologische diversiteit waarbij onze gemeente een cruciale positie inneemt (Ecologische Hoofd Structuur, noord-zuid-verbindingen op de plek waar de Betuwe het smalst is).
5. Onze dorpen liggen in de Betuwe! Een landschap dat zich van oudsher kenmerkt door dijken, polders, natuur en land- en tuinbouw. In de afgelopen decennia is de fruitboom langzaam verdwenen, maar ons landschap is voor veel mensen nog steeds iets om van te genieten. Dit willen we niet alleen zo houden, maar dat willen we ook versterken.

Op de raadsinformatieavond van 24 maart 2015 hebben raadsleden voor het thema Groen en Water zich uitgesproken voor een gewenst ambitieniveau als koploper.
Tijdens deze raadsinformatieavond heeft de raad de ambities van het college ondersteund en de volgende ambities nog toegevoegd:
- Samenwerken in de waterketen: duurzame doelstellingen formuleren over waterkwaliteit, waterkwantiteit en biodiversiteit (waterschap/coöperaties).

5.4 Doelstellingen

- Bij het opstellen van het groenbeheerplan wordt uitgegaan van een samenwerking met boomkwekers, hoveniers, inwoners en Helicon om een representatief aanzien van de dorpen te bereiken.
- Een nette uitstraling van het openbaar groen en het restgroen.
- Lokale betrokkenheid van bewoners en ondernemers wordt gestimuleerd door ze inspraak te geven in vormgeving en onderhoud van hun omgeving.
- Bescherming van biodiversiteit waarborgen (stimuleren meer drachtplanten).
- We beheren de openbare ruimte bij voorkeur natuurlijk en ecologisch door onder andere ecologisch bermbeheer, variatie in beplanting van perkjes en groenstroken en een gematigd

kapbeleid. Bescherming van de biodiversiteit is hierbij belangrijk. Tevens zien we hier een kostenbesparend element.

- Duurzame doelstellingen formuleren over waterkwaliteit, waterkwantiteit en biodiversiteit (waterschap/coöperaties).
- Aanleggen extra waterbergingen.

5.5 Acties

- Boomkwekers stimuleren dat zij dorpen zien als etalage van ons Laanboomcentrum door een groene aankleding van bijvoorbeeld het Agro Business Centrum (ABC terrein).
- Bij het maken van een nieuw groenplan wordt samenwerking gezocht met boomkwekers, hoveniers, inwoners en Helicon. Planmatig onderhoud, het tijdig vervangen van 'oud' groen en ecologische kwaliteit zijn hierin belangrijke onderwerpen.
- Inwoners stimuleren om groenstroken bij te houden door aantrekkelijke voorwaarden te hanteren.
- In nauwe samenwerking met inwoners onderzoek doen naar de ontwikkeling van een dorpsmoestuin.
- Deelname aan Convenant bijenvriendelijk handelen. Dit wordt tevens gebruikt om meer aandacht te vragen voor bescherming van andere bedreigde diersoorten. Het NME centrum en scholen worden bij deze actie betrokken.
- Zorgdragen dat openbaar groen zoveel mogelijk biodiversiteit vertoont, zowel voor aangezicht als voor het bijenbestand.

De taxushaag, een heg met naalden en rode besjes, staat bij veel Nederlanders in de tuin. Maar wat veel Nederlanders niet weten, is dat het snoeisel zeer waardevol is. De giftige taxushaag bevat namelijk de stof baccatine, een basisgrondstof voor chemotherapie. En die stof is hard nodig om kankerpatiënten te behandelen.

6 Duurzaam ondernemen

6.1 Inleiding

Bedrijvigheid is de basis voor de welvaart in de gemeente Neder-Betuwe. Om het huidige niveau van welvaart te behouden en zelfs te verbeteren blijft economische groei van belang. Gemeente Neder-Betuwe streeft naar economische groei waarbij de impact op het milieu wordt geminimaliseerd. Om dit te bereiken is het van belang dat ondernemers in de gemeente "duurzaamheid" gaan zien als een normaal/logisch begrip waarmee tegelijkertijd ook economisch gewin is te halen. De gemeente neemt een stimulerende en faciliterende rol in waarbij bedrijven worden ondersteund bij het verduurzamen van de onderneming.

6.2 Huidige situatie en kader

Uit de Nota Duurzaamheid, Neder-Betuwe (2010) blijkt dat de gemeente al inzet op duurzaam ondernemen. Hierbij wordt onderscheid gemaakt tussen de "eigen organisatie" en "bedrijven".

Eigen organisatie
De gemeente was afgelopen jaren volop bezig met duurzaam inkopen. Hierbij worden de landelijke criteria toegepast. De inkoop van producten en diensten van de gemeente die door het "inkoopbureau" van de regio Rivierenland wordt gedaan is al 100% duurzaam. Bij de inkoop die de gemeente zelf doet houden we ons aan het inkoop- en aanbestedingsbeleid waar een paragraaf over duurzaamheid is opgenomen. De gemeente stimuleert de eigen werknemers tot duurzaam gedrag, zoals dubbelzijdig printen en energie besparen en duurzame mobiliteit. Binnen de gemeente is tevens een energiemonitoringsysteem en gebouwenbeheer is continu bezig met energiebesparing en het systematisch vervangen van oude verlichting door LED. Ook is een monitoringstraject opgezet om inzicht te krijgen in het energieverbruik van gemeentelijke gebouwen, openbare verlichting en pompen/gemalen. Voor de openbare verlichting wordt momenteel een voorstel gemaakt voor verduurzaming. De gemeente is ook bezig geweest met het stimuleren van duurzame mobiliteit in de eigen organisatie.

Bedrijven
Er zijn al een aantal bedrijven die met duurzaamheid aan de slag zijn in de gemeente. De gemeente wil bedrijven met name in regionaal verband verder stimuleren via deelname aan het Energieconvenant, een platform van bedrijven in de regio Rivierenland met als doel om energieverbruik en klimaatbelasting terug te dringen met besparingsacties en energiemonitoring. Het Energieconvenant biedt bedrijven aan energie en kosten te besparen met de inzet van een energieadviseur, hulpmiddelen en kennisuitwisseling. De regio rivierenland is volop bezig met het werven van bedrijven voor het convenant. Het convenant loopt eind 2016 af. Hierna zal regionaal worden gezocht naar een gewijzigde constructie om bedrijven hierin zo goed mogelijk te blijven ondersteunen.

Gemeente Neder-Betuwe schenkt daarnaast publicitair aandacht aan bedrijven die duurzaam ondernemen. In het Neder-Betuwe Magazine is bijvoorbeeld een vaste rubriek gecreëerd waar duurzame bedrijven de gelegenheid krijgen om zich te presenteren. Ook hebben verschillende agrarische bedrijven gebruik gemaakt van de regeling 'Asbest er af, zonnepanelen erop'.

Naast bovenstaande resultaten zijn er nog altijd grote uitdagingen. Zo is het bijvoorbeeld nog niet gelukt om bio-energie op te wekken door biomassa van boomkwekers. De enkele aanvraag die bij de gemeente binnenkwam ging niet door vanwege financiële redenen. Ook is bijvoorbeeld kennisverspreiding over duurzaam inkopen, zoals in de nota genoemd, nog niet aan de orde gekomen.

6.3 Ambities

In het coalitieprogramma 2014-2018 heeft het college op het gebied van duurzaam ondernemen de volgende ambities verwoord:

- Duurzaamheid als criterium dient overal en altijd meegewogen. Duurzaamheid is voor alle beleidsterreinen van belang. Bij tenderen van opdrachten zal een duurzaamheidsparagraaf in de tender meegenomen worden.
- We stimuleren duurzame alternatieven voor de verwarming van gebouwen in de gemeente. Zo willen we dat de gemeente in haar eigen gebouwen gebruik maakt van energiebesparende maatregelen.
- Faciliteren en stimuleren van innovatieve bedrijvigheid waarbij duurzaamheid hoog in het vaandel staat en jongeren een kans krijgen (bijvoorbeeld door prijsvragen, fiscale voordelen, etc.)
- Een aantrekkelijke gemeente zijn voor (startende) ondernemers met een innovatieve en duurzame bedrijfsvoering.
- We bevorderen het gebruik van energiebesparende maatregelen bij nieuwbouw. Bij aanbestedingen en bestemmingsplannen nemen we dit als eis op voor zo ver de gemeente daartoe bevoegd is.
- Lokale betrokkenheid van bewoners, ondernemers en andere betrokkenen voor hun eigen omgeving wordt gestimuleerd door hen zelf bij te laten dragen in de vormgeving en het onderhoud van hun omgeving.

Op de raadsinformatieavond van 24 maart 2015 heeft de raad over het thema “duurzaam ondernemen” zich uitgesproken voor een ambitieniveau, waarbij provinciale en (inter)-nationale doelstellingen gevolgd worden.

6.4 Doelstellingen

- Duurzaam inkopen van de eigen organisatie bevorderen. Conform de wettelijke kaders streven we ernaar om in 2020 100% duurzaam in te kopen.
- De gemeente heeft een voorbeeldfunctie en wil daarom het gemeentelijk vastgoed verder verduurzamen, met als streven om in 2020 minimaal 25% van de elektriciteit zelf op te wekken.
- Naast het verduurzamen van de gemeentelijke panden moet ook het gedrag en mobiliteit van de eigen werknemers verder worden verduurzaamd. De doelstelling is dat duurzaamheid de komende jaren opgenomen wordt in het beleid en handelen van alle afdelingen binnen de gemeente. Hier wordt al op ingezet, maar nog niet genoeg. Ook is het belangrijk dat de eigen werknemers de benodigde kennis en kunde hebben om "duurzaamheid" te vertalen naar de eigen werkzaamheden.
- Bestaande en nieuwe bedrijven moeten hun bedrijfsvoering duurzamer inrichten. Niet alleen het eindproduct maar ook de productieprocessen en de bedrijventerreinen dienen te worden verduurzaamd. De focus ligt daarbij op energie besparen, produceren van duurzame energie (o.a. restwarmte) en afval. De gemeente heeft daarbij een faciliterende functie.
- De laanboomsector is een van de belangrijkste bedrijfstakken in Neder-Betuwe. We willen de ondernemers in deze bedrijfstak ondersteunen met het realiseren van een duurzame bedrijfsvoering, wat niet alleen goed is voor de duurzaamheidsdoelstellingen maar ook positief kan zijn voor het imago en de economische positie van de sector.

6.5 Acties

Voorbeeldfunctie gemeentelijke organisatie

- **Verder verduurzamen van gemeentelijke panden.** We onderzoeken de mogelijkheden voor nieuwe energiemaatregelen, maatschappelijk initiatieven als crowdfunding en concepten als Energy Service Company (zie ook hoofdstuk 3). Een eerste stap daarbij is om per pand te analyseren welke maatregelen het meeste opleveren en op welke wijze het meest effectief duurzame energie opgewekt kan worden. Ook onderzoeken we in hoeverre subsidies en crowdfunding initiatieven daaraan een bijdrage kunnen leveren.
- **Duurzaam Inkopen**
  We onderzoeken hoe 100% duurzaam ingekocht kan worden, waarbij ook aandacht is voor de sociale aspecten. Hoe ver zijn we nu? Waar liggen de knelpunten? Dit vervolgens aanpakken. Ook onderzoeken of er in aanbestedingen nog mogelijkheden tot verduurzaming zijn en in de communicatie lokale ondernemers betrekken.
- **Interne communicatie**
  Betrekken van medewerkers en afdelingen bij de integrale duurzaamheiddoelstellingen van de gemeente.

Acties richting bedrijven

- **Deelname aan Energieconvenant Regio Rivierenland**
  Neder-Betuwe wil bedrijven stimuleren om mee te doen aan het regionale energieconvenant. Deelname aan het convenant geeft bedrijven de mogelijkheid energie en kosten te besparen en mee te doen aan gezamenlijke bijeenkomsten. Doelstelling van het convenant is om elk jaar 2% CO2 per jaar te besparen. En dit drie jaar lang vol te houden.
  De gemeente zal aandacht geven aan het energieconvenant d.m.v. een communicatiecampagne (denk aan websites, bijeenkomsten, nieuwsbrieven etc.).
- **Oprichten Duurzaamheidsloket voor ondernemers**
  Voorlichten en stimuleren van initiatieven van ondernemers door het oprichten van een regionaal duurzaamheidsloket voor ondernemers (Betuwe bespaart!). Het loket moet voorlichting geven over duurzaam inkopen, duurzame keurmerken, eventuele subsidies, energiescans, het energieconvenant etc. Het loket zal worden ondergebracht bij de regionale energiecoöperatie Betuwe Bespaart.
- **Wettelijke maatregelen**
  Bij nieuwe bedrijfspanden strenge milieueisen stellen en belonen indien bedrijven stappen ondernemen om duurzaam te ondernemen.
  De gemeente zal als bevoegd gezag opdracht geven aan de uitvoeringsdienst ODR om er op toe te zien dat bedrijven wettelijk verplichte duurzaamheidsmaatregelen, welke een terugverdienperiode van maximaal vijf jaar hebben, ook daadwerkelijk uitvoeren.
- **Opwekken bio-energie**
  Opwekken van bio-energie door afvalhout van de vele boomkwekers in het buitengebied. Er liggen kansen voor de benutting en omzetting van snoei- en rooihout in elektriciteit en warmte. Onderzocht moet worden of dit voor gemeente Neder-Betuwe ook een mogelijkheid is.
- **Asbestsanering**
  In 2024 moeten alle asbestdaken van bedrijven zijn gesaneerd. Hiervoor is een provinciale subsidieregeling beschikbaar wanneer bij sanering van het asbestdak tegelijkertijd zonnepanelen worden geplaatst.
  Benaderen van agrarische bedrijven voor het uitvoeren van een scan Asbest er af, zonnepanelen er op, advisering financiering e.d.

7. Sociale duurzaamheid

7.1 Inleiding

Participatie is het centrale vertrekpunt in de duurzaamheidsvisie van Neder-Betuwe. We beschouwen het als belangrijk thema binnen het begrip 'sociale duurzaamheid'. Het wordt als belangrijk aspect meegenomen in het sociale beleid van de gemeente Neder-Betuwe. Sociale duurzaamheid heeft ook raakvlakken met eerder genoemde onderwerpen. De hier beschreven ambities en doelstellingen ten aanzien van sociale duurzaamheid beslaan een breed vlak van initiatieven en doelgroepen.
Niet alle 'acties' komen terug in het uitvoeringsprogramma. Vanuit dit visiedocument wil de gemeente komen binnen de duurzaamheidsgedachte tot een versterking van het gehele palet aan initiatieven.
Sociale duurzaamheid is een begrip dat niet helder en duidelijk afgebakend is. De vrij complete definitie is die van het Akkoord van Bristol (2005) omdat deze betrekking heeft op verschillende aspecten van de sociale duurzaamheid van de woonomgeving en spreekt over 'duurzame gemeenschappen'.

"*Duurzame gemeenschappen zijn plaatsen waar mensen willen wonen en werken, nu en in de toekomst. Ze voldoen aan uiteenlopende behoeften van bestaande en toekomstige bewoners, houden rekening met het leefmilieu en dragen bij aan een hoge kwaliteit van leven. Ze zijn veilig en sluiten niemand uit, zijn het product van een goede planning, zijn goed gebouwd, worden goed bestuurd, en bieden iedereen gelijke kansen en een goede dienstverlening*."

Deze brede definitie kunnen we vatten onder de volgende elementen:

- Zich thuis (blijven) voelen, met onderlinge betrokkenheid en prettig samenleven is belangrijk, ook daar waar sprake is van (een steeds veranderende) sociale en economische diversiteit.
- De kansen op een hoge kwaliteit van leven in de zin van gezondheid en welzijn (inclusief zingeving) worden geoptimaliseerd.
- Sociale uitsluiting wordt voorkomen, een inclusieve samenleving.
- De dienstverlening is op orde, er zijn voldoende (informele) voorzieningen dicht bij in de buurt die passen bij de behoeften van inwoners, en die meegroeien met de veranderingen.
- Voorzieningen zijn toegankelijk, zowel fysiek als sociaal.

Sinds 2015 heeft de gemeente met de decentralisaties belangrijke taken erbij gekregen in de zorg en ondersteuning aan jongeren en volwassenen, de Jeugdwet en de Wmo 2015. Hiermee bedient de gemeente nu het hele scala aan zorg: van preventie, welzijnsvoorzieningen tot aan de 1^{e} lijns zorg en specialistische zorg. De decentralisaties zijn gepaard gegaan met bezuinigingsmaatregelen. We moeten met de schaarse middelen zorgen dat mensen die zorg en ondersteuning nodig hebben die ook krijgen, met extra aandacht voor kwetsbare inwoners. Daarbij richten we ons, zoals de wetgever bedoeld, op het versterken van de zelfredzaamheid van de inwoners en zorgen we ervoor dat mensen zo lang mogelijk in hun eigen omgeving kunnen blijven wonen. Om de zorg en ondersteuning betaalbaar te houden wordt de zorg zo "licht als mogelijk" en zo "zwaar als noodzakelijk" ingezet. Om dit te kunnen realiseren zijn voorzieningen in de basisinfrastructuur (0de lijn) zoals welzijnsvoorzieningen, preventie en vrijwilligersinitiatieven (zoals maatjesprojecten) noodzakelijk. In het beleid van sociale duurzaamheid ligt het accent op het versterken van voorzieningen in de basisinfrastructuur, informatie en bewustwording, werken aan een sociale en zorgzame samenleving en zorgdragen voor een goed ondersteuningsaanbod die aansluit bij de behoeften. Het is voor onze gemeente belangrijk dat we naast de uitdagingen ook de kansen in beeld brengen en proberen te pakken.
In deze paragraaf proberen we ambitie en enkele doelstellingen te benoemen die we belangrijk achten voor een duurzaam sociale gemeenschap waar we zorgvuldig omgaan met elkaar en een gezonde en

veilige leefomgeving voor elkaar proberen te creëren, en waarin we zorgen dat mensen zelfredzaam zijn en zo lang mogelijk in hun eigen omgeving kunnen blijven wonen.

Vanuit een positieve betrokkenheid met de buurt ontstaan succesvolle buurten met de eigen bewoners als gastheer en waarin mensen omzien naar elkaar. Het gemis aan betrokkenheid met de eigen leefomgeving daarentegen gaat vaak gepaard met sociale onveiligheid, een verwaarloosde openbare ruimte en gebrek aan cohesie. Een garantie voor die positieve relatie met de omgeving bestaat uit de mogelijkheid die leefomgeving mede vorm te geven: bewonersparticipatie.

Het duurt niet lang meer of meer dan de helft van de Nederlanders is 50-plusser waarvan een sterk groeiend deel van kwetsbare ouderen aandacht en zorg nodig heeft. De vergrijzing in de regio Rivierenland en onze gemeente gaat twee keer zo snel als in de rest van het land. Deze sterke vergrijzing vraagt om een nieuwe kijk op beleidsthema's als wonen, infrastructuur, mobiliteit, welzijn, gezondheid & voeding, sport & beweging en ontmoeting en vrije tijd. We krijgen meer te maken met problematieken als dementie en eenzaamheid. Dat vraagt om extra aandacht en investeren in (ondersteuning van) mantelzorgers. Tegen het licht van bezuinigingen op het welzijnswerk (vrijwilligersondersteuning en mantelzorgondersteuning), ouderenwerk, Wmo en verenigingen vraagt dit een extra inspanning van onze samenleving.
Binnen dit duurzaamheidskader hechten wij er belang aan om -gericht op kwetsbare groepen- kansen in beeld brengen. Tot slot begint de wijze waarop we met elkaar en onze wereld omgaan bij onze jongeren. Via Natuur en Milieu Educatie (NME) willen we vanaf de basisscholen de grondslag leggen voor beleving van duurzaamheid.

7.2 Huidige situatie en kader

GDI indicator	Score Neder-Betuwe	Score landelijk
Gezondheid	4,4	5,8
Sport	3,9	4,7
Participatie	6,9	5,4

Om burgerparticipatie of sociale cohesie te meten, hebben we gebruik gemaakt van het opkomstpercentage van de meest recente gemeenteraadsverkiezing.

De beleidskaders voor het sociaal domein zijn beschreven in de beleidsnota Wmo/jeugd 2015 en 2016. De wettelijke kaders zijn exemplarisch. De overheid gaat zich steeds meer terugtrekken. We gaan van een verzorgingsstaat naar een participatiesamenleving. We leggen meer verantwoordelijkheid bij de individuele burgers, meer bij maatschappelijke organisaties, vrijwilligers organisaties, kerken en bedrijfsleven. Dat betekent dat we meer in samenhang en in samenwerking moeten komen tot initiatieven die bijdragen aan onze beleidsdoelstellingen. Om een voorbeeld te noemen. We subsidiëren organisaties op het terrein van sport, cultuur en ontmoeting. Naast de eigen doelstellingen hebben zij ook, op een eigen manier, een relatie tot de doelstellingen op het sociaal domein. Een sportclub is een vindplaats voor het sociaal team en kan signalen afgeven en ook jongeren opvangen en coachen die even wat meer aandacht vragen.

Dit alles betekent dat we een herijking krijgen van het welzijnsbeleid en het subsidiebeleid. Dit alles zal meer in het teken staan aan de bijdrage aan de opgaven die we hebben in het sociaal domein. Daarnaast hebben we een taak in bewustwording en voorlichting. Vooral waar het kwetsbare inwoners betreft, zoals kwetsbare ouderen, dementerenden die thuis wonen etc. Hierop zijn we actief in allerlei projecten en pilots om hier goed invulling aan te geven.
We investeren op gezondheid en preventie. We krijgen Rijksmiddelen en hebben een wettelijke taak om te inventariseren en interventies te plegen op het gebied van gezondheidszorg. De GGD Gelderland Zuid voert voor ons dit beleid uit. Ons lokale gezondheidsbeleid is het SEGV-beleid. Dit beleid is erop gericht om de sociaal economische gezondheidsverschillen te verkleinen. Dit wordt gedaan door in te zetten op 5 belangrijke pijlers in het gezondheidsdomein waardoor je een integrale aanpak krijgt.

We staan voor een zorgzame samenleving en een betrokken buurt. In de wijktafels en Huizen van het dorp geven we hier invulling aan. Gekeken moet worden hoe deze initiatieven zich verhouden tot de nieuwe opdrachten die we hebben om te komen tot meer burgerparticipatie en meer betrokkenheid en 'samenredzaamheid' in de dorpen.

7.3 Ambities

Het coalitie akkoord en beleidsplan Wmo/ jeugd vormen belangrijke imput voor de ambities van de gemeente Neder-Betuwe. De participatiesamenleving vraagt om een andere rol van de gemeente. Zij krijgt meer een faciliterende en regisserende rol, waarin maatschappelijke organisaties en burgers initiatieven op gaan pakken.

Dat vraagt ook een samenwerking tussen gemeente, zorgaanbieders en maatschappelijke organisaties. Met de decentralisaties in het sociaal domein heeft de gemeente een grote uitdaging gekregen om met minder geld onze inwoners de zorg en ondersteuning te geven die ze nodig hebben. Dat vraagt dat we aan de voorkant, de 0de lijn extra investeren in (informele) voorzieningen om dure zorg te voorkomen. Voor de komende jaren vraag dit om een herijking van het welzijnsbeleid en het subsidiebeleid.

Waar mogelijk gaan we vanuit de duurzaamheidsvisie initiatieven ontwikkelen. Tijdens de inwonersavond zijn ook initiatieven naar voren gekomen.
Een aantal deelnemers neemt het op zich om een bijeenkomst te organiseren waarbij de diverse partijen in de sociale sector bijeen worden gebracht om met elkaar na te gaan waar mogelijkheden liggen om de leefbaarheid in de dorpen te verbeteren. De volgende partijen zullen hiervoor worden uitgenodigd: Wmo raad, de dorpstafels, de huizen van het dorp en enkele sleutelfiguren.
Er is ook gesproken over de positieve aspecten van het lokaal produceren van voedsel: meer groen, gezond voedsel en bevorderen sociale cohesie.

7.4 Doelstellingen

- Verenigingen kunnen financiële ondersteuning krijgen bij het organiseren van activiteiten die maatschappelijk gewenste effecten beogen.
- Mogelijk maken dat de 14 basisscholen een vorm van natuur en milieu educatie blijven krijgen. Binnen onze gemeente is de NME stichting Midden Betuwe actief betrokken bij de scholen.
- Om duurzaamheid goed bij onze jongeren tussen de oren krijgen wil de gemeente mogelijk maken om duurzaamheidslessen te laten verzorgen op de basisscholen.
- We willen de sociaal economische gezondheidsverschillen terugdringen door lokaal in te zetten op 5 pijlers die van grote invloed zijn op de sociaal economische gezondheidsverschillen: Gezonde leefstijl; Gezonde leefomgeving; Toegankelijke zorg en ondersteuning; Gezond meedoen en Een gezonde startpositie. Dat doen we omdat gezondheid alles te maken heeft met zelfstandigheid, zelfredzaamheid en daarmee dus ook duurzaamheid.

- Een voldoende aanbod aan algemeen toegankelijke voorzieningen, die aansluit bij de behoeften van (kwetsbare) inwoners. We nodigen burgers en maatschappelijke organisaties uit om hierin samen op te trekken en initiatieven te nemen.
- We streven naar een toegankelijke samenleving. De gemeente begint hier zelf mee door haar informatie op de website, folders etc. toegankelijk te maken voor laaggeletterden, mensen met een verstandelijke of zintuiglijke beperking.
- Groeien naar een vorm van dorpsplatforms: samenvoeging van dorpstafels en Huizen van het dorp in 2016.
- We streven naar een voldoende aanbod van informele voorzieningen op het gebied van vrijwilligersondersteuning en mantelzorgondersteuning. We nodigen welzijnsorganisaties en vrijwilligersorganisaties uit om te komen tot een aanbod om samen te werken en stimuleren dit actief.

7.5 Acties

- Een van de stakeholders (namens de ondernemersvereniging Neder Betuwe) benadert de jongerenraad met de vraag of ze een voorstel willen maken over het thema duurzaamheid.
- Het NME centrum Midden Betuwe met de IVN duurzaamheidslessen te laten verzorgen. Tevens zijn er initiatieven van inwoners om gezamenlijk duurzaamheidspakketten te maken voor scholen.
- De gemeente geeft jaarlijks een bijdrage aan het NME stichting Midden Betuwe ter ondersteuning van natuur en milieu educatie. NME krijgt steeds meer een regionaal karakter hetgeen Neder-Betuwe actief ondersteunt.
- De gemeente gaat sport- en andere verenigingen met eigen accommodaties stimuleren en helpen met het verduurzamen van gebouwen en terreinen om daarmee hun energielasten structureel te verlagen.
- De sportcoaches stimuleren jongeren om meer te sporten en te bewegen. De sportcoaches worden vanuit een extra stimuleringsregeling door het Rijk gefinancierd.
- Het SEGV-beleid wordt verder vormgegeven door samen met professionals per dorpskern te gaan kijken welke gezondheidsproblematiek prioriteit heeft en hoe dit het beste aangepakt kan worden.
- De gemeente gaat haar eigen gebouwen toegankelijk maken voor mensen met een fysieke beperking, de informatievoorziening, zoals haar website, folders etc. toegankelijk maken voor laaggeletterden, mensen met en verstandelijke of zintuiglijke beperking. In 2016 wordt een notitie toegankelijkheid aan de raad aangeboden.
- De gemeente stimuleert initiatieven en organisaties in de informele zorg (mantelzorgers en zorgvrijwilligers).
- In overleg met (thuis)zorgaanbieders wordt in kaart gebracht welke voorzieningen algemeen toegankelijk gemaakt kunnen worden die bijdragen aan ontmoeten, maaltijdvoorzieningen etc.
- De gemeente streeft ernaar deel te nemen aan de pilot “ondervoeding bij ouderen” van de HAN. De resultaten worden gedeeld met de thuiszorgaanbieders en de huisartsen.
- De gemeente neemt deel aan de regionale pilot “kwetsbare ouderen” van de CHV (huisartsenvereniging). Alle 80+ ers in onze gemeente worden thuis bezocht door de huisartsen. Vraagstukken die liggen op het terrein van maatschappelijke ondersteuning en welzijn worden opgepakt door het sociaal team. De wijkverpleegkundige in het sociaal team is de spil naar de huisartsen.

- De gemeente is binnen de regio Rivierenland pilotgemeente om de dementiezorg in de 1e lijn ipv de 2e lijn te positioneren. De dementieconsulent maakt onderdeel uit van het Kernpunt met als extra taak vroegsignalering en voorlichting. Doel is dat mensen die dement zijn, zo lang mogelijk thuis kunnen blijven wonen met voldoende (mantelzorg) ondersteuning.
- De gemeente Neder-Betuwe kan zich bij het platform Active Ageing aansluiten.
  Mensen worden ouder en blijven langer zelfstandig wonen. Ook de gemeente Neder-Betuwe heeft met deze ontwikkeling te maken. In Nederland bestaat een landelijk platform dat samen met overheden een bijdrage wil leveren aan gezond en zelfstandig oud(er) worden: Active Ageing Nederland. Binnen het platform wordt onder meer aandacht besteed aan de samenwerking tussen zorginstellingen en gemeenten, huisvesting, mobiliteit, infrastructuur, gezondheid, sport & beweging en technologie (domotica).
  Projecten van het platform zijn onder meer Seniorvriendelijke Gemeenten, de aanleg van beweegpleinen en het verduurzamen van zorgvastgoed, waardoor budget vrijkomt voor nieuwe initiatieven. Inwoners kunnen via het platform meer dan 80 producten en diensten aan huis bestellen, van een huishoudelijke hulp tot tuinman en van strijkservice tot maaltijden. Ook zet het platform in samenwerking met gemeenten projecten op die de leefbaarheid van een wijk of een dorp verbeteren. Onderzocht moet worden of dit meerwaarde heeft ten opzichte van reeds bestaande voorzieningen.
- Er is een speciale woningtest (www.geldersehuistest.nl) die inwoners zelf kunnen doen om te kijken hoe levensloopbestendig hun woning is. Met deze test wordt de woningsituatie geanalyseerd en een advies op maat gegeven om de woning levensloopbestendig te kunnen maken.

8. Uitvoeringsprogramma

Naam	Doel	Resultaat	Trekker	Betrokkenen	Planning	Financiën
Thema Energie en Klimaat						
Opzetten energiecoöperatie	Opwekken duurzame energie	Zonnepanelen op de dak van de ijsclub	IJsclub de Hoeken	Gebiedscoöperatie Rivierenland	2016	N.v.t.
Opzetten windcoöperatie Overhoek	Opwekken duurzame energie	Windmolen waar inwoners van Neder-Betuwe in kunnen participeren	Initiatiefnemers project	Gebiedscoöperatie Rivierenland	2017/2018	Nader te bepalen.
SVN duurzaamheidslening	Financieren energiemaatregelen	Energiemaatregelen	Gemeente	nvt	2016-2019	Nader te bepalen.
Zonnig Zeker Neder-Betuwe: collectieve inkoopregeling	Opwekken duurzame energie + verminderen energielasten particulieren	Zonnepanelen bij particulieren en huurders	Gemeente, Externe partij	Energieambassadeurs	2015/2016	N.v.t.
Campagne zonne-energie op huurwoningen	Opwekken duurzame energie	Zonnepanelen bij huurders	gemeente	SWB, externe partij, inwoners	2016-2020	N.v.t.
Opzetten en ondersteuning netwerk Energie-ambassadeurs	Energie besparen en duurzame energie	Energiemaatregelen	Gemeente	Dorpstafels, energiecoöperatie	2016/2017	Nader te bepalen.
Deelnemen aan het Gelders Energie Akkoord	Energie besparen en duurzame energie	Energiemaatregelen	Gemeente	Provincie; Klimaatverbond	2016	Eenmalig €1000,-
Uitrol elektrische laadpunten	Verbeteren luchtkwaliteit	Nieuwe oplaadpunten	Gemeente	Bedrijven, verenigingen, inwoners	2016-2020	Jaarlijks € 600,-
Woningisolatie programma voortzetten	Energie besparen particuliere woningen	Beter geïsoleerde woningen	Gemeente	Provincie Gelderland, Regio	2016-2020	Subsidiebudget bij provincie aanvragen
Monitoring energie besparing/ opwekking	Tussentijdse evaluatie en sturingsmiddel	Gemeente breed beeld van verduurzaming	gemeente	Externe partij	Eind 2017	Eenmalig €1500,-

Afval en Grondstoffen						
Communicatiecampagne over hergebruik en vermindering van het huishoudelijk afval en voorkomen zwerfafval	Bewustwording afvalscheiding en schonere leefomgeving	Verbeteren afvalscheiding en tegengaan zwerfafval	Gemeente	AVRI, regiogemeenten	2016-2017	Jaarlijks € 500,-
Onderzoek naar invoering omgekeerd inzamelen	Verminderen restafval	Rapport met aanbevelingen en plan van aanpak	Externe partij	Gemeenten in regio Rivierenland	2016	Nader te bepalen.
Onderzoek naar hergebruikmogelijkheden afvalhout kwekers	Hergebruik afvalhout kwekers	Rapport met aanbevelingen	Gemeente	Kwekers, Regio Rivierenland	2016	Nader te bepalen.
Programma voor beperken zwerfafval	Verminderen zwerfafval en betrekken van partners in samenleving	Vierjarig programma	Gemeente	Nederland Schoon, scholen, verenigingen, wijkteams…	2016-2020	Subsidie door NEDVANG jaarlijks € 27.000,-
Groen en Water						
Groenbeheerplan	Ecologische kwaliteit, participatie in groenbeheer	Groenbeheerplan, integraal gemaakt met stakeholders	Gemeente	boomkwekers, hoveniers, inwoners en Helicon	PM	Begroting 2016.
Meer biodiversiteit in (openbaar) groen	Meer biodiversiteit aan planten en gezondere bijenbestanden	Ondertekenen Bijenconvenant en communicatieplan met plantenacties	gemeente	Inwoners, boomkwekers Bijenstichting…	2016, 2017	Opnemen in de actualisatie van het groenbeheerplan.
Dorpsmoestuin	Participatie in groenbeheer	Gemeenschappelijke dorpsmoestuin	Dorpstafel IJzendoorn	Gemeente	2016	Nader te bepalen.

Klimaatadaptatie	Uitvoeringsbeleid toekomst bestendig maken leefomgeving	Klimaatscan en plan extreme regenval en hitte	Gemeente	Inwoners, bedrijven, verenigingen, provincie, projectontwikkelaars	2016-2020	In 2017 eenmalig € 2000,-
Duurzaam ondernemen						
Energieconvenant	Energiebesparing 2% per jaar	Energieconvenant	Regio Rivierenland	Bedrijven, ondernemersverenigingen, gemeente	2016-2020	Jaarlijks € 2000,-
Duurzaamheidsloket	Voorlichting lokaal	Regionaal Duurzaamheidsloket	Betuwe Bespaart	Regio, Bedrijven, Energiecoöperatie, gemeente	2016-2020	Vanaf 2018 jaarlijks € 1000,-
Asbest er af, zonnepanelen er op.	Saneren asbestdaken en opwekken duurzame energie	Scans en advisering business case	gemeente	(Agrarische) bedrijven, LTO, provincie	2016	Nader te bepalen.
Verduurzamen gemeentelijk vastgoed	De gemeentelijke gebouwen voorzien voor groot gedeelte in eigen stroomgebruik	De gebouwen voorzien van zonnepanelen en waar mogelijk van LED verlichting	gemeente	Externe partij, provincie, Rijk	2016-2020	Rijkssubsidie, provinciale crowdfunding subsidie Jaarlijks € 2000,-
Sociale duurzaamheid						
Duurzaamheidslessen op basisscholen, jaarlijks helft scholen	Bewustwording en gedragsverandering schooljeugd	Kennis vermeerderen van schooljeugd door inzichtelijk onderwijs	NME, Gemeente	IVN en externe partij	2016-2020	Jaarlijks € 1500,-
NME ondersteuning vrijwilligerscentrum	Bewustwording en gedragsverandering	Uitvoeren Natuur en Milieu Educatie op basisscholen	gemeente	NME centrum	2016-2020	Jaarlijks € 1750,-
Verduurzaming sportaccommodaties	Opwekken duurzame energie, verminderen	LED verlichting in clubgebouwen,	Externe partij, Gemeente	Netwerk van sportverenigingen	2015-2020	Zie SVN duurzaamheidslening

	energielasten en verbeteren liquiditeit	sportvelden, duurzame verwarmingsinstallaties en zonnepanelen				
Kanteling in welzijnswerk	Vrijwilligersorganisaties en maatschappelijke organisaties hebben een bijdrage aan sociaal domein	Subsidieverordening en welzijnsbeleid actualiseren; Afspraken maken met maatschappelijke organisaties	Gemeente	Gemeente, Maatschappelijke organisaties	2015-2016	
Versterken vrijwilligerswerk en mantelzorgondersteuning	Meer inzet van vrijwillige ondersteuning en maatjesprojecten voor specifieke doelgroepen	Goed passend en voldoende aanbod aan informele voorzieningen die ingezet kan worden ipv dure zorg	Gemeente, welzijnsorganisatie	Gemeente, welzijnsorganisatie, vrijwilligersorganisaties	2015-2020	
Active ageing	Verbeteren gezondheid ouderen	Programma meer bewegen en gezonde voeding door zorgcentra te verduurzamen	Externe partij	Gemeente en zorginstellingen	2016-2020	
SEGV beleid verder uitrollen	Gezondheidsverschillen verkleinen	Op te zetten acties in beeld brengen in een plan van aanpak.	Gemeente	Professionele zorgverleners, instellingen en bewoners	2015-2020	
Pilot kwetsbare ouderen	Vroegtijdig gezondheidsproblemen en welzijnsvragen in beeld krijgen	Zorgvraag eerder in beeld en meer inzet van welzijn i.p.v. zorg	Huisartsen	Huisartsen, wijkverpleegkundige sociaal team, 2 aandachtsfunctionarissen ouderen sociaal team, thuiszorgorganisaties	2015-2018	
Pilot ondervoeding en slechte voeding ouderen	Verbeteren voeding van ouderen en gedrag beïnvloeden	Problematiek in beeld en plan van aanpak	HAN	HAN, gemeente, huisartsen, wijkverpleegkundige sociaal team	2015-2016	Nader te bepalen. Het is een streven om deel te nemen aan het project.

Bijlage 1 Verantwoording Duurzaamheidsprogramma 2010-2013

Uitvoeringsprogramma	2010	2011	2012	2013
Interne en externe communicatie over duurzaam ontwikkelen en (ver)bouwen en interne afspraken maken over het meenemen van duurzaamheidsaspecten in het planvormingsproces.		x	x	X
Duurzaamheid standaard meenemen in gesprekken met bouwpartijen en hiervoor de benodigde middelen verschaffen (instructies, informatiemateriaal e.d.)		x	x	x
Afspraken met woningcorporatie verder uitwerken (liefst in de vorm van pilotprojecten).	**x**	x	x	x
Stimuleren van duurzaam gedrag bij bedrijven: Contacten met bedrijven (bijvoorbeeld in het kader van vergunning en handhaving) benutten om te adviseren over duurzaam ondernemen; voorlopende bedrijven 'in 't zonnetje zetten'		x	x	x
Bedrijfsleven benaderen om kennis te vergroten en een actievere rol te laten spelen in duurzaam inkopen			x	
Uitvoering van projecten om specifieke bedrijfsbranches te scannen op energiegebruik en stimuleren van energiebesparingsmogelijkheden	x		x	
Opstellen nota/uitvoeringsprogramma Duurzaam Inkopen, inclusief een sociale paragraaf.	**x**	x		
Actieve communicatie over duurzaamheid, gericht op alle medewerkers van de gemeente.		x	x	x
Opstarten milieuzorgsysteem, met bijzondere aandacht voor energiebesparing bij de gemeentelijke installaties (inclusief openbare verlichting).		x	x	x
Onderzoek duurzaam gemeentelijk vervoer (incl. treffen van mogelijke maatregelen)		x	x	X
Kansen voor ontwikkelingen biomassa installatie volgen en communiceren		x	x	x
Invullen van een gemeentelijk Duurzaamheidsloket voor hulp en advies om subsidiestroom toegankelijk te maken voor ieder.	**x**	x	x	X
Stimuleren van duurzaam gedrag bij inwoners door communicatie	**x**	x	x	x
samen met NME arrangementen maken voor de voorlichting aan scholen over duurzaamheidsthema's.	**x**	x		
Middels Zwerfafvalproject organiseren van jaarlijkse acties voor jongeren.	**x**	x	x	x

Korte impressie 2010-2014 van punt tot punt

In de afgelopen jaren hebben we getracht om het thema duurzaamheid een plek te geven in planvorming en bouwen. Omdat de EPC norm voor de bouw in deze jaren steeds strenger is geworden, werd de ruimte voor extra maatregelen kleiner. Echter ook de noodzaak is verminderd. Energieneutraal bouwen is landelijk een bekend begrip geworden. Neder-Betuwe kent echter nog relatief weinig energie neutrale woningen.

Jaarlijks worden prestatie afspraken met de WSB gemaakt. Ook hier geldt dat de EPC normen extra mogelijkheden beperkte. In 2014 heeft de WSB een project gestart waarbij meer dan honderd huurwoningen van energielabel g naar label B worden gebracht. Ook tussenliggende koopwoningen

konden aansluiten bij dit project. Na communicatie mmv de gemeente heeft een aantal eigenaren hiervan gebruik gemaakt.

In het NederBetuweMagazine hebben we een vaste rubriek waar we duurzame bedrijven de gelegenheid geven om zich te presenteren. Tijdens milieutoezicht wordt beoordeeld of door bedrijven duurzaamheidsmaatregelen getroffen moeten worden met een relatieve terugverdientijd.

Kennisverspreiding over Duurzaam inkopen is niet aan de orde gekomen. Duurzaam inkopen verloopt voor een belangrijk deel via inkoopbureau van de Regio. Mogelijkheden voor een Sociale paragraaf is onderzocht maar vanwege de schaalgrootte van onze gemeente niet opgenomen.

Intern en extern is er veel en actief gecommuniceerd. Milieuzorgsysteem hebben we niet via een beleidsplan ingestoken maar per onderdeel actief aangepakt, van afvalscheiding tot besparing op energie. Gemeentelijk energiebeheer heeft een structurele plek gevonden. N.a.v. ontwikkelingen voor de openbare verlichting zal eventueel een voorstel worden gemaakt.

Intern hebben we een pilot met elektrische fietsen gehad waarbij ieder een week gratis een fiets kon uitproberen met kortingsvouchers bij eventuele aankoop. Bij de buitendienst is een auto op aardgas aangeschaft.

We hebben één aanvraag voor een Biomassa centrale ontvangen die is ingetrokken vanwege financiele haalbaarheid. Regionaal is onderzoek gedaan naar biomassa.

We hebben invulling gegeven aan dit duurzaamheidsloket en actief gecommuniceerd om onze inwoners te stimuleren. Dit heeft geleid tot meest aantal aanvragen om de subsidie Woningisolatie binnen onze regio.

NME maakt momenteel een veranderingsproces door naar een regionale samenwerking. In dit verband kan duurzaamheid een grotere plek krijgen en kunnen ook zwerfafval projecten voor een deel worden uitgevoerd.

Samen met 28 gemeenten hebben we in 2013 succesvol deelgenomen aan een collectieve inkoopregeling voor zonnepanelen. Tot nu toe zijn er in Neder-Betuwe bijna 50 systemen gerealiseerd. Slechts 2 gemeenten in de drie regio's deden dat beter. Daarnaast zijn nog veel systemen via andere bedrijven geïnstalleerd in Neder-Betuwe.

Ook voor onze 14 basisscholen en 3 voortgezet onderwijs scholen hebben we onderzoek verricht om zonnepanelen te stimuleren. We hebben deze scholen schriftelijk geïnformeerd met alle ins en outs van zonnepanelen, aanbiedingen op een rij gezet en een informatie middag gehouden waarbij alle schoolbesturen zijn uitgenodigd. Een aantal Scholen hebben op verzoek een aanbieding ontvangen. Drie scholen hebben via crowdfunding zonnepanelen op hun gebouwen laten installeren. Een aantal scholen beraadt zich op vervolgstappen.

De provincie heeft een stimuleringsregeling geopend voor asbestsanering in combinatie met het grootschalig plaatsen van zonnepanelen. Hiervoor hebben we meer dan 100 agrarische bedrijven

aangeschreven met het aanbod tot een gratis scan. Een viertal bedrijven zijn hierop met provinciale subsidie overgegaan tot asbestsanering en hebben panelen laten plaatsen.

Na de zonnepanelen op het gemeentehuis zijn we op verzoek van de gemeenteraad verder gegaan met verduurzaming van meer gemeentelijke gebouwen. We zijn gestart met twee brandweerkazernes in Ochten en Kesteren die zijn voorzien van een systeem. Vervolgens hebben we met crowdfunding zonnepanelen op drie van onze grote sporthallen gerealiseerd. Daarnaast is ook de huidige verlichting door LED vervangen.

Sinds 2011 hebben we de subsidieregeling voor Woningisolatie succesvol uitgevoerd. Hiervoor heeft Neder-Betuwe in totaal € 245.000,- subsidie budget van de provincie gekregen. Er zijn ruim 450 aanvragen ontvangen en er is subsidie verstrekt voor isolatie van 14.000 m² muur ; 5000 m² dak- en ongeveer hetzelfde aan vloerisolatie.

Sinds 2013 kan ieder in onze gemeente gebruik maken van de Zonatlas. Hierdoor heeft ieder inzicht of zijn dak geschikt is voor zonnepanelen, de capaciteit van zijn dak en globale kosten en opbrengsten. In potentie kan er tot 103 MW worden opgewekt als de meest geschikte daken in Neder-Betuwe hiervoor worden gebruikt. Het totale Verbruik voor woningen bedraagt ruim 21 MW. Zakelijk Verbruik echter bijna 100 MW. Ofschoon voor woningen in Neder-Betuwe beduidend minder gas wordt verbruikt dan in vergelijkbare gemeenten bedraagt dat nog altijd 10 miljoen M³. Zakelijk is dat ongeveer hetzelfde.

De doelstelling voor **2020** is **14 %** hernieuwbare energie.

<u>Zonnepanelen gemeentehuis</u>

De zonnepanelen op het dak van het gemeentehuis van Neder-Betuwe in Opheusden presteren boven *verwachting. Die conclusie kan exact een jaar na oplevering worden getrokken. Waar een opbrengst van 910 kWh per kWp vermogen werd verwacht, heeft het systeem gedurende zijn eerste levensjaar 950 kWh per kWp opgesteld vermogen geproduceerd. De totale jaarproductie van de 82 hoge-kwaliteits-panelen komt, ondanks het uitblijven van zeer zonnig lente- en zomerweer, neer op 19.082 kWh. Dit is voldoende stroom om in de behoefte van ongeveer vijf à zes doorsnee huishoudens te voorzien. In een jaar tijd heeft de gemeente 8,7 ton CO_2-uitstoot bespaard door van zonne-energie gebruik te maken.*

Motie gemeenteraad 2012 uitrol verduurzamen gemeentegebouwen

<u>Zonnepanelen Brandweerkazernes</u>

Sinds 27 mei is de kWh-opbrengst van de zon-PV-systemen die horen bij de projecten 'Brandweerkazerne Ochten' en 'Brandweerkazerne Kesteren' live op het internet te volgen.
De opbrengst van de zonnestroominstallaties is op ieder moment van de dag af te lezen via de Kesteren-portal en de Ochten-portal.

Sporthallen Kesteren, Dodewaard en Ochten

Het bedrijf Philips was bereid om in een pilotproject de grootste sporthal te voorzien van vervangende LED-verlichting waardoor het mogelijk is geworden om het stroomverbruik nagenoeg te halveren van 90.000 KWh naar 45.000 KWh.

Voor medefinanciering van deze drie sporthallen is gebruik gemaakt van burgerparticipatie in de vorm van "crowdfunding". Hierdoor is door de provincie een subsidie verleend waarmee een kwart van de kosten zijn afgedekt. In samenwerking met het duurzaamheidsbedrijf Greenspread waarvan de zonnepaneelsystemen worden "geleased", zijn op de drie sporthallen in totaal 536 zonnepanelen geplaatst. Na tien jaar worden de systemen eigendom van de gemeente Neder-Betuwe.

Bijlage 2 Verslag informatieavond Nota duurzaamheid Neder-Betuwe 10 juni

Inleiding
De gemeente Neder-Betuwe heeft de Jonge Milieuadvies gevraagd ondersteuning te verlenen bij het organiseren van de informatieavond over de Nota duurzaamheid van Neder-Betuwe. In nauwe samenwerking met de gemeente heeft de Jonge Milieuadvies een programma ontwikkeld voor de avond. Onderdelen van het programma zijn een presentatie over hoe je een duurzaamheidsinitiatief kan opzetten en een interactieve werksessie waarin de deelnemers met elkaar nieuwe duurzaamheidsinitiatieven bedenken en verder uitwerken tot uitvoerbare acties.

Opening
De voorzitter heet iedereen welkom en opent de bijeenkomst. Vervolgens geeft hij het woord aan Herman Gerritsen, wethouder duurzaamheid. Wethouder Gerritsen geeft aan dat de gemeente bezig is met het opstellen van een Nota duurzaamheid en dat er eerder een raadsinformatieavond is gehouden waaruit het verzoek is gedaan voor het houden van informatieavond voor bewoners, bedrijven en maatschappelijke organisaties. De avond moet concrete ideeën opleveren die kunnen worden opgenomen in de Nota duurzaamheid en het uitvoeringsprogramma. De rol van de gemeente is vooral faciliterend en verbindend van aard en mogelijk ondersteunend.

Presentatie "Hoe zet ik een duurzaamheidsinitiatief op" door Liesje Harteveld, projectA15. Project A15 trekt een groen lint dwars door Nederland. Doel is dat straks in het A15 gebied windmolens schone stroom opwekken voor elektrische auto's die automobilisten met elkaar delen. Bewoners en bedrijven kunnen participeren in de windmolens. Op deze manier wordt de A15 de weg waar omwonenden hun 'eigen' stroom van zon en wind kunnen tanken. Liesje vertoont ook een filmpje waarin een windmolen in een fries dorp inkomsten genereert ter ondersteuning van diverse maatschappelijke activiteiten in het dorp. Met betrekking tot de ontwikkeling van het windpark Overhoek is er de mogelijkheid om voor een windmolen een energiecoöperatie op te zetten.
Siward Zomer, voorzitter ODE. Siward verteld vooral over zijn ervaringen met duurzaamheidscoöperaties in en buiten Nederland en de positieve maatschappelijke effecten van een energiecoöperatie voor de lokale gemeenschappen.

Interactieve workshops
De deelnemers worden willekeurig ingedeeld in vier werkgroepen. Elke werkgroep wordt geleid door een werkgroepleider (resp. Peter van den Berg, Jurgen Tielbeke, Liesje Harteveld en Anton Kiewiet). De werkgroep start met de inventarisatie van ideeën door het noteren van onderwerpen op geeltjes. Vervolgens worden de onderwerpen geclusterd en verder bediscussieerd en geprioriteerd. Maximaal drie ideeën worden uitgewerkt tot zo concreet mogelijke acties.
De resultaten van de werkgroepen worden vervolgens door één van de werkgroepleden plenair gepresenteerd.

Resultaten workshops
Groep 1 onder leiding van Peter van den Berg
In deze groep voerden twee thema's de boventoon: afval/grondstoffen en groenbeleid. Ten aanzien van afval/grondstoffen werd gepleit voor een ander manier van denken: afval= grondstof. Ook werd gepleit voor een andere wijze van afval inzamelen: het omgekeerd inzamelen. Gescheiden afval thuis ophalen, restafval wegbrengen. Om dit denken te promoten zou een bewustwordingscampagne nodig zijn. Ook is er gesproken over het benutten van afvalhout van de boomkwekers (versnipperen en tbv warmte).

Helaas is het nog even wachten op een goede houtversnipperaar. Ten aanzien van het groenbeleid vond men dat er nog meer bomen konden worden geplant, oude bomen op tijd worden vervangen en dat er behoefte is aan een consistenter groenbeleid. Voor dit laatste zou men graag een stuurgroep willen instellen met deelnemers vanuit het bedrijfsleven en overheid.

Groep 2 onder leiding van Jurgen Tielbeke
In groep 2 werd gesproken over de positieve aspecten van het lokaal produceren van voedsel: meer groen, gezond voedsel, bevorderen sociale cohesie. Daarnaast was er ook veel aandacht voor het bevorderen van afvalscheiding en het betrekken van verenigingen en scholen hierbij.
- De groep ziet veel in het ontwikkelen van een dorpsmoestuin: centraal in het dorp op een onbenut terrein. Zowel bedrijven als bewoners en welzijnsorganisaties kunnen hierbij worden betrokken. Er moet een geschikt terrein worden gevonden en er is wat startsubsidie nodig, en vooral veel vrijwilligers. De dorpstafel (IJzendoorn?) neemt het op zich om een trekker voor dit idee te vinden.
- Om afvalscheiding te bevorderen en zwerfafval te beperken neemt de dorpstafel (IJzendoorn?) het op zich om een vereniging te zoeken die in overleg met de AVRI een voorstel wil maken.

Groep 3 onder leiding van Liesje Harteveld
In deze groep zijn drie ideeën uitgewerkt:
1) Lokale duurzame educatie scholen
Doel hiervan is het ontwikkelen duurzame lespakketten voor de scholen in Neder Betuwe.
Trekkers: Annemarie Goedmakers en Frits van Merckesteijn
Te betrekken: duurzame doeners uit de regio (waaronder Piet van Schuppen: composteren)
Resultaat: voorstel duurzame lespaketten voor scholen.
2) Zonnecoöperatie ijsclub de Hoeken
Trekkers: Nico Hermans en voorzitter IJsclub
Idee is om op het dak van het clubgebouw zonnepalen te leggen waarin de leden kunnen participeren.
1e actie: organiseren van een ledenvergadering voor de 1000 leden waar een 'expert' een toelichting verzorgt over de mogelijkheden om een zonnecoöperatie op te richten.
3) Windcoöperatie Overhoek
Voor het windpark Overhoek is het idee dat één van drie geplande molens coöperatief wordt.
Actie: Frits van Merckesteijn zoekt in zijn netwerk twee mensen die zich hier voor in willen zetten.
Wellicht kan worden samengewerkt met het initaitef van de ijsclub de Hoeken.
De groep had nog de volgende suggesties:
- bij verkiezing ondernemer van het jaar duurzaamheid een rol laten spelen
- stimuleren van duurzaamheid bij het SWB
- nagaan hoe kerken een rol kunnen spelen
- verduurzamen inkoopbeleid gemeente

Groep 4 onder leiding van Anton Kiewiet
Na de inventarisatie van de ideeën kwamen hier drie onderwerpen naar voren:
1) bewustwording, kennisuitwisseling op het gebied van duurzaamheid en het betrekken van jongeren hierbij;
2) sociale duurzaamheid
3) verduurzamen van woningen; met name de huursector.
De eerste twee zijn uitgewerkt tot concrete acties:
Actie 1: Ontwikkelen duurzaamheidsinitiatief door de jongerenraad
Trekker: de jongerenraad
1e actie: Ton Keuken (ondernemersvereniging Neder Betuwe) benadert de jongerenraad met de vraag of ze een voorstel willen maken over het thema duurzaamheid.

Actie 2: Inventariseren kansen om leefbaarheid te verbeteren
Annemiek Jansen (NME centrum) en Wilhelm Vervat (dorpstafel) nemen het op zich om een bijeenkomst te organiseren waarbij de diverse partijen in de sociale sector bijeen worden gebracht om met elkaar na te gaan waar mogelijkheden liggen om de leefbaarheid in de dorpen te verbeteren. De volgende partijen zullen worden uitgenodigd hiervoor: WMO raad, de dorpstafels, de huizen van het dorp en enkele sleutelfiguren.

Vervolg en discussie
Peter van den Berg geeft een korte toelichting op de verder procedure van de totstandkoming van de Nota duurzaamheid. De resultaten van de raadsinformatieavond en de stakeholdersbijeenkomst zullen worden meegenomen bij het schrijven van de Nota. De meest haalbare en uitgewerkte zullen in het uitvoeringsprogramma worden opgenomen. Zo nodig zal contact worden gelegd met de trekkers van de acties. Peter van den Berg coördineert dit.
Afgesproken wordt om het verslag van de avond op website van de gemeente te plaatsen.

Afsluiting
Wethouder Gerritsen sluit de avond af door iedereen dank te zeggen voor hun nuttige bijdragen en nodigt iedereen uit om nog een wat na te praten onder het genot van een drankje.

Samenvattende conclusies
De informatieavond heeft aan zijn verwachting voldaan. Meer dan twintig deelnemers hebben aan de bijeenkomst bijgewoond en er zijn diverse originele en concrete ideeën geopperd die bruikbaar zijn voor de Nota duurzaamheid:
- een bewustwordingscampagne om meer draagvlak te verwerven voor het gescheiden inzamelen van afval
- het instellen van een stuurgroep groenbeleid met deelnemers vanuit het bedrijfsleven en overheid
- een plan voor een dorpstuin
- het zoeken van een vereniging die zich wil inzetten om samen met de AVRI een zwerfafvalplan te maken
- het ontwikkelen van duurzame lespakketten voor de scholen
- het oprichten van een zonnecoöperatie
- het zoeken van initiatiefnemers voor een windcoöperatie
- het ontwikkelen van een duurzaamheidsinitiatief door de jongerenraad
- een bijeenkomst voor partijen uit de sociale sector met als doel de leefbaarheid te verbeteren

Deelnemerslijst

Naam	**Organisatie**
Wilhelm Vervat	Dorpstafel IJzendoorn
Chris Keen	Dorpstafel dodewaard
Bert Wolters	Ruimte in projecten
Annemiek Jansen	NME-centrum Midden Betuwe
Ton Keuken	Ondernemers Vereniging Neder-Betuwe
Nico Hermans	Ijsclub De Hoeken
Stefan van Tongeren	11Duurzaam
Frits van Merkesteijn	Bewoner
J. Arends	Laanboomkweker, Boomkwekersver. Kring Opheusden e.o.
Siward Zomer	De Windvogel

Liesje Harteveld	Milieudefensie
Stefan van Someren	Raadslid VVD
Kees van Hattum	Raadslid CU
Piet van Schuppen	Gemeente Belangen
Dorine Bos	Dorpstafel Ijzendoorn
Rudine Berends	Gemeente Belangen
Aleke van Vuren	Voorhofkerk gemeente
Jan Gerlofsma	Bewoner Ochten
Annemarie Goedmakers	Bewoner
Lizette Elzing	Raadslid PvdA

BIJLAGE 3

Visievorming en Ruimtelijke Ordening *ofwel* hoe GROEN zijn we nu eigenlijk anno 2015 ?

A: Het potentieel aan lokale duurzame energieproductie is in kaart gebracht	Hebben we / doen we nu
B: Meetbare doelen voor het aandeel energieverbruik afkomstig uit hernieuwbare energiebronnen	Hebben we / doen we nu
C: De voortgang van de lokale productie van hernieuwbare energie wordt jaarlijks geëvalueerd	Gaan we doen
D: Duurzame energie is een integraal onderdeel van de huidige structuurvisie/omgevingsbeleid	Gaan we doen
E: Duurzame energie is een integraal onderdeel van het huidige bodembeleid	n.v.t.
F: Duurzame energie is een integraal onderdeel van de huidige groenvisie/-beleid	Hebben we / doen we nu
G: Duurzame energie is een integraal onderdeel van de huidige beleidskaders mbt infrastructuur	Gaan we doen
H: Duurzame energie is een integraal onderdeel van het beleid mbt integraal waterbeheer	Gaan we doen

Versterken draagvlak

I: Een toegankelijke informatievoorziening over duurzame energieopwekking	Gaan we doen
J: Lokaal inhaken op landelijke of regionale campagnes/acties mbt DE-opwekking	Gaan we doen
K: Stimuleren en faciliteren van particulieren bij duurzame energie productie	Gaan we doen
L: Creëren van draagvlak voor DE-plannen van lokale initiatief nemers (bedrijven, coöperaties)	Gaan we doen
M: Het belang van lokale energieopwekking is opgenomen in burgerpeilingen	n.v.t.
N: Faciliteren van de verbinding tussen vraag en aanbod mbt DE-opwekking	n.v.t.
O: De ontwikkeling van lokale duurzame energie opwekking	Hebben we / doen we nu
P: Lokale inspirerende voorbeelden van duurzame energieproductie worden geëtaleerd	Hebben we / doen we nu

Regelgeving

Q: Actief handhaven van de wettelijke EPC bij woningbouw	n.v.t.
R: Bij nieuwbouw en renovaties worden bovenwettelijke energieprestaties gestimuleerd	Hebben we / doen we nu
S: Bovenwettelijke afspraken mbt energiezuinig bouwen worden door bouwtoezicht gecontroleerd	Hebben we / doen we nu
T: Toezicht op prestatieafspraken met in de gemeente aanwezige woningbouwcorporaties	Hebben we / doen we nu
U: Energiekosten worden meegewogen als onderdeel van de totale woonlasten in toewijzingsbeleid	Hebben we / doen we nu
V: Toestaan van afwijkingen B73 van wet- en regelgeving, mn het Bouwbesluit	n.v.t.

Financiële arrangementen

W: Er is een subsidieregeling ter bevordering van particuliere investeringen in DE-opwekking	n.v.t.
X: Faciliteren van de mogelijkheid om een (Duurzaamheids)lening af te sluiten voor DE-opwekking	Gaan we doen
Y: Er is een revolverend fonds beschikbaar voor lokale/regionale DE-opwekking	n.v.t.
Z: Gemeentelijke garantstelling voor lokale DE-opwekking	n.v.t.
AA: Mogelijkheid voor korting op leges door efficiënte vergunningverlening mbt DE wordt ingezet	Gaan we doen
BB: Actief stimuleren van participatie van burgers en instellingen in lokale DE-opwekking	Hebben we / doen we nu

Voorbeelddfunctie

CC: Door het inkopen van lokaal/regionaal geproduceerde energie voor eigen gebruik	Gaan we doen
DD: Een financiële participatie in lokale/regionale DE-opwekking in beheer van derden	n.v.t.
EE: Zelf DE-opwekking op eigen gebouwen	Hebben we / doen we nu
FF: Zelf DE-opwekking/-teelt op eigen gronden	Hebben we / doen

	we nu
GG: Het beschikbaar stellen van publieke gebouwen en/of eigen gronden voor DE-door derden	Gaan we doen
HH: Biomassa uit eigen groenbeheer wordt gebruikt voor energieopwekking	Gaan we doen
II: Aandacht voor potentieel opslagcap groene stroom bij verduurzaming eigen wagenpark	